

10 Debatpunkter om erhvervsudvikling i yderområder

Et indlæg i den danske udkantsdebat

Jensen, Henrik Toft; Plum, Viggo; Hens, Maïke Friede; Hansen Møller, Kamilla

Publication date:
2010

Document Version
Peer-review version

Citation for published version (APA):

Jensen, H. T., Plum, V., Hens, M. F., & Hansen Møller, K. (2010). *10 Debatpunkter om erhvervsudvikling i yderområder: Et indlæg i den danske udkantsdebat*. REG LAB.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

10 DEBATPUNKTER OM ERHVERVSUDVIKLING I YDEROMRÅDER

Et indlæg i den danske udkantsdebat

UDARBEJDET FOR **REG LAB** af Maike Friede Hens,
Henrik Toft Jensen, Kamilla Hansen Møller og Viggo Plum
fra RUC/ Institut for Miljø, Samfund og Rumlig
Forandring/ Geografi

FORORD

Udkantsdanmark kom for alvor på mediernes dagsorden i 2010. Mediernes og politikernes fokus på temaet medførte en række analyser og initiativer. Men hvad står vi tilbage med nu? De brede medier skabte en række karikerede billeder af udkantsdanmark og spørgsmålet er, om debatten har gjort mere skade end gavn. Blev vi for alvor klogere? Har vi forstået og er vi blevet enige om problemets karakter? Er vi kommet nærmere en effektiv erhvervsfremmeindsats for de dele af landet, som ikke er begunstiget af nærhed til storbyens markedsplads, universitetsmiljøer og international infrastruktur – men som derimod er begunstiget af frisk luft, plads på vejene og kort afstand fra idé til handling?

I januar 2010 udgav REG LAB en større analyse om "Erhvervsudvikling der virker – i yderområder og landdistrikter." Analysen fokuserede på hvilke drivkræfter og kilder til vækst som særligt karakteriserer disse områder. De 3 publikationer "Erhvervsudvikling der virker – i yderområder og landdistrikter" (Delrapport 1 & 2) samt hæftet "Ny inspiration og læringspunkter til erhvervsudvikling – i yderområder og landdistrikter", rummede blandt andet en række eksempler fra regioner, projekter og virksomheder i ind- og udlandet. En del af disse blev præsenteret ved REG LABs efterårs-konference 10. november 2009.

Nærværende publikation er tænkt som et debatoplæg til beslutningstagere og embedsværk, som arbejder med regional erhvervsudvikling generelt og med udvikling af landdistrikter og udkantsområder specifikt. Ambitionen er, at se på tværs af læringspunkter fra en række af de analyser og ikke mindst de konkrete

cases, som er publiceret i det seneste år. Her tænkes i særdeleshed på erfaringerne fra ovennævnte "Erhvervsudvikling i der virker – i yderområder og landdistrikter" (Delrapport 2) udgivet af REG LAB, som indeholder 14 cases fra ind- og udland, fra "Trods dårlige odds" udgivet af Mulighedernes Land og Realдания, som indeholder 18 udenlandske cases, fra "Succesfuld innovation i landdistrikterne", som er udarbejdet af Gemba Innovation samt Center for Regional- og Turismeforskning, som indeholder ni danske cases, samt erfaringer fra projektet "OpenDoor – til vækst" som er gennemført af GCInnovation og RUC, og indeholder viden fra 20 virksomhedscases, som ikke er offentliggjort.

Analysen og nærværende debatoplæg er udarbejdet med engageret støtte fra Region Sjælland, Region Midtjylland, Region Nordjylland, Region Syddanmark, Erhvervs- og Byggestyrelsen, Ringkøbing-Skjern Kommune, Norddjurs Kommune og Bornholms Regionskommune. Seniorforsker Anders Hedetoft fra Center for Regional- og Turismeforskning har bidraget med pointer og indsigt. Ingen af de nævnte kan dog stilles til ansvar for indholdet og konklusionerne i debatoplægget, som er udarbejdet af et team bestående af Henrik Toft Jensen, Kamilla Hansen Møller, Maike Friede Hens og Viggo Plum, alle Roskilde Universitet/ Institut for Miljø, Samfund og Rumlig Forandring/ Geografi.

God læse- og debatlyst!

REG LAB, december 2010

INDHOLD

1	10 DEBATPUNKTER OM (ERHVERVS)UDVIKLING I YDEROMRÅDER	4
2	ET BUD PÅ VERDENSSITUATIONEN FOR YDEROMRÅDER	6
3	YDEROMRÅDER - HVOR?	8
4	ERHVERVSFREMME SYSTEMET	10
4.1	Erhvervsfremmeindsatsen skifter fokus	10
4.2	Virker erhvervsfremmesystemet?!	12
5	LÆRINGSPUNKTER FRA DE 41 FORSKELLIGE CASES	13
5.1	Sats på egnsspecifikke styrker	13
5.2	'Fyrtårnspersoner' i søgelyset	14
5.3	Hvor mange fyrtårne kan et yderområde rumme?	14
5.4	Byg videre på megatrends og tænk i flere dimensioner	15
5.5	Den rette kombination af kompetencer?!	15
5.6	Netværk og samarbejde skal være resultatorienterede og forpligtende	16
5.7	Ting tager tid	16
5.8	Fra triple-helix til penta-helix?!	16
5.9	Positiv italesættelse	16
6	PERSPEKTIVERING: ERHVERVSFREMME MED FOKUS PÅ YDEROMRÅDER	17
6.1	For meget fokus på vækstdrivere?!	17
6.1.1	Iværksætter	17
6.1.2	Innovation	18
6.1.3	Menneskelige ressourcer	18
6.1.4	Ny teknologi	19
6.2	Mere vægt på enkeltvirksomheder frem for større fællesprojekter	19
6.3	Øget vægt på systematisk evaluering af indsatsen	19
6.4	Mere koordinering og gennemskuelighed vs. mindre koordinering og fleksibilitet af erhvervsfremmeindsatsen	20
6.5	Vækst på tværs af sektorgrænser: Integration med landbrugsrådgivningen	20
6.6	Øget vægt på finansielle virkemidler	21
6.7	De fysiske rammevilkår	21
6.8	Landbrugets succes giver arbejdskraft til byerhvervene	22
6.9	Fleksibilitet på arbejdsmarkedet	23
7	LITTERATURLISTE	25
8	APPENDIKS	28

1

10 DEBATPUNKTER OM ERHVERVSUDVIKLING I YDEROMRÅDER

Nedenfor er samlet en række debatpunkter, som kan ses som et udtryk for den debat og analyse som denne publikation fremlægger.

Debatpunkterne er opstillet lidt provokerende, fordi den megen snak om yderområderne i Danmark enten har præg af velmenende ord, som har begrænset mulighed for at blive realiseret, eller af nedladende formuleringer, som den rådne banan, for nu at nævne én af de artikelserier aviserne har haft.

Erfaringerne fra de mange cases i ind- og udland, som andre publikationer mere detaljeret gør rede for, er gode som inspirationskilder, men der kan næppe formuleres en samlet løsning.

De 10 debatpunkter er opstillet efterfølgende på baggrund af en tværlæsning af rapporten og med inspiration fra den litteratur, rapporten trækker på.

1 DANMARK ER RELATIVT GODT BALANCERET

Danmark er relativt godt balanceret. Udvikling i landdistrikter og yderområder er vigtigt for at sikre et økonomisk balanceret Danmark. Heldigvis er Danmark allerede relativt godt balanceret; forskellene i indkomst og beskæftigelse er marginale i Danmark, sammenlignet med andre europæiske lande.

2 UDKANT FINDES IKKE I DANMARK

Udkant findes ikke i Danmark. Set i internationalt perspektiv har Danmark ikke yderområder. Næsten ingen steder i Danmark har man mere end en times rejse til en universitetsby og en international lufthavn. Den danske udkantsproblematik er næsten grinagtig når man sammenligner med udkantsområder i fx Sverige, Norge

og Finland, USA, Canada, Italien og Spanien. Den danske 'udkant' er måske nok en periferi i Danmark, men i den store (europæiske) sammenhæng, er de snarere at regne for en af de inderste 'ringe'.

3 ER ERHVERVSFREMME SYSTEMET TIL FOR SYSTEMET ELLER FOR ERHVERVSLIVET?

Danmark har et vidt forgrenet erhvervsfremmesystem med et stort antal programmer og ordninger på tværs af fx Erhvervs- og Byggestyrelsen, Rådet for Teknologi og Innovation og Landdistriktsprogrammet. Der er mange aktører, som skal formidle programmer og ordninger, og bygge bro mellem virksomhederne og forskere/rådgivere. Det er et vildnis og det samlede system er uoverskueligt for virksomhederne. Men er det et problem? Det er vel ikke virksomhedernes opgave at overskue systemet, men derimod 'systemets' opgave at forvalte og formidle de mange muligheder effektivt. Måske skal erhvervsfremmeaktørerne blive bedre til at bruge redskaberne og hinanden, og ikke tænke så meget på at sikre sig en "bid af kagen".

4 SUBOPTIMERING I ERHVERVSFREMME SYSTEMET

Landdistriktsudvikling, innovation og erhvervsfremme er et sammenhængende udviklingsfelt – især for yderområder, hvor landbruget stadig spiller en stor rolle. Men spiller de forskellige niveauer i staten, regioner og kommunerne tilstrækkeligt sammen i indsatsen? Nogle gange kunne det se ud som om, at man i et ministerium eller i en kommune løser en problemstilling, hvorved man skaber et nyt problem, som fordrer løsning i andet regi. Hvor stor en støtte skal der til fra landdistriktsprogrammet for, at opveje effekterne af nedlæggelsen af en skole?

5 STORT ELLER SMÅT?

Der skal gøres en sammenhængende indsats for, at sikre udvikling af væsentlige satsninger i områder, som ikke har ressourcerne til at løfte udviklingsopgaven selv. Men hvis vi alene satser på store projekter, risikerer vi at negligere de 'små ringe i vandet', som måske netop er en af kvaliteterne ved at være væk fra storbyerne; i yderområderne kan der være nærhed, kendskab og tillid, som gør det muligt for ildsjæle og lokale iværksættere, at få ting til at ske.

6 LANDDISTRIKTER OG YDEROMRÅDER RUMMER ERHVERVSMÆSSIGE SUCCESER

Mediebilledet kan give indtryk af, at der er tomt og forfaldent 'derude'. Det samme billede kunne fremmanes om dele af de store byer med såkaldte ghettoer. Faktum er, at grænsen mellem land og by er udvisket; de fleste folk på landet er beskæftiget i det, der tidligere blev betragtet som byerhverv, og mange af de nye jobs der skabes på landet er innovative, videnstunge jobs. Vigtige erhverv som energi, miljø og turisme står netop stærkt i disse områder.

7 SKADELIGT NEGATIV ITALESÆTTELSE

Vi giver ofte yderområderne en offerrolle – "det er synd for dem, der bor der". Vi glemmer, at der er mange positive kvaliteter ved at bo væk fra de store byer – og at mange bor der som et positivt tilvalg. Det virker som om målet er at alle skal have ligelig nærhed til Det Kongelige Teater og Strøget (og bilkøer, forurening og høje boligpriser). Det skyldes måske at "Københavnerperspektivet" er meget udbredt og af naturlige grunde, specielt blandt mange nationale politikere, embedsfolk og medierne, hvoraf mange hører hjemme i Hovedstaden.

Fra provinsen er der måske et politisk-økonomisk incitament til at italesætte alle de negative forhold for at skaffe støttemidler. Samlet medvirker det til at give en negativ brændemærkning af yderområderne i befolkningens og virksomhedernes bevidsthed – hvilket næppe er befordrende, hvis målet er at skabe mere attraktivt (erhvervs)liv i land- og yderområder.

8 OVERDREVENT FOKUS PÅ AT MÅLE OG VEJE DRÆNER INITIATIVLYST.

Der er i disse år stort fokus på at monitorere og evaluere effekter af erhvervsfremmeindsatsen. Det er uangribeligt. Problemet er, at der er et udtalt behov for at måle og veje på meget kort sigt, hvilket hæmmer mulighederne for at arbejde med længere og måske

mere varige indsatser. Der favoriseres ofte hurtigt målbare, kvantificerbare parametre. Risikoen er, at der bliver fokuseret på faktorer, som måske ikke er centrale for virksomheder, men mere for beslutningstagere, som føler et behov for at fremvise resultater i den nuværende valgperiode. Det er et faktum, at hele set-up'et om erhvervsfremme med rapporteringer og benchmarkings kan være med til at skræmme virksomme sjæle væk.

9 YDEROMRÅDER HAR PLADS.

Der kan satses på erhvervsudvikling i yderområderne, hvor man tager udgangspunkt i de ressourcer, der er til stede - nemlig store arealer. De arealkrævende erhverv er forskellige former for turisme, fødevarer- og landbrugsproduktion krydret med oplevelser samt forskellige former for energifremstilling via Clean-Tech.

10 MEN ER DER ALLIGEVEL NOGET GALT I YDEROMRÅDERNE?

Uddannelsesniveaulet er lavere, middellevetiden lidt lavere, den lave danske arbejdsløshed er højere i yderområderne, der er længere til offentlig service og der er generelt flere på overførselsindkomster som arbejdsløshedsdagpenge og kontanthjælp, om end der også er en høj andel i de store bykommuner.

¹ Se tallene bl.a. på <http://explorer.dst.dk/bagtallene/indkomster2008/index.html>

2

ET BUD PÅ VERDENSSITUATIONEN FOR YDEROMRÅDER

"Aktiv dødsthjælp til de døende landsbyer" – det opfordrer forskere fra Aalborg Universitet til. De har set på godt 3.000 danske landsbyer², der har et indbyggertal på under 200 personer og på baggrund heraf lyder vurderingen, at en del af disse landsbyer bør forsvinde fra landekortet. Det er de landsbyer, der bl.a. er karakteriseret ved fysisk forfald, tomme boliger og nedlagt landbrug (Politiken, 10.9.2010).

Det kan lyde som et meget radikalt forslag, men spørgsmålet er: Hvad er alternativet? De store byer har generelt gode vækstvilkår i disse år, hvor øget global konkurrence og videnssamfundets indtog har gjort det fordelagtigt for mange virksomheder, at lokalisere sig i byernes vækstcentre. I kontrast hertil ses landets yderområder med stagnation eller tilbagegang.

Manglende beskæftigelsesmuligheder, faldende befolkningstal i de fleste yderområder, sammen med nedlæggelser og forfald af samfundets infrastruktur - butikker, skoler og sygehuse lukkes, fordi stordrift er på dagsorden, eller blot fordi storbyernes tilbud er magneter.

Der ses en centralisering af de offentlige serviceydelser, idet det forventes at medføre stordriftsfordele - både økonomisk og kvalitetsmæssigt. Rækken af faktorer, som er med til at fjerne aktiviteter fra yderområder, er lang, og der er ikke umiddelbart udsigt til, at der er noget som trækker den anden vej. Det skulle lige være de lave og faldende huspriser. Man kan bo billigt i landets yderområder og på den måde have et større rådighedsbeløb i hverdagen. Hvis det er muligt at finde job, og det er her det kniber nu. På den anden side er det ikke mere end 3 år siden at beskæftigelsen var stigende, også i mange yderområder.

De underliggende økonomiske kræfter, der trækker verden i retning af en stadig større grad af urbanisering og centralisering, er

stærke og det er spørgsmålet, hvad der kan gøres politisk for at bremse eller vende udviklingen. Et andet spørgsmål er, om man i det hele taget skal gøre noget?

Er det en katastrofe, at danskerne så vel som virksomhederne vælger at flytte til de større byer? Det er deres eget valg. Det er åbenbart i byerne, mulighederne findes. I de urbane områder er der attraktive arbejdspladser og kortere afstande, der muliggør sund transport på cykel og effektiv offentlig transport, mange uddannelses- og kulturtilbud, fine kaffebarer og sushirestauranter m.m.. Selvfølgelig er der også ulemper tilknyttet det urbane liv, men disse opvejes tilsyneladende af de mange positive forhold. Set fra en virksomhedsleders synsvinkel er adgangen til viden, kvalificeret og differentieret arbejdskraft ofte de væsentligste og mest kritiske kilder til vækst. Ved etablering af virksomheder er det derfor essentielt, at tage højde for:

- 1 om den rette arbejdskraft allerede er til stede i lokalområdet,
- 2 om der er mulighed for at rekruttere arbejdskraft indenfor pendlingsregionen, eller
- 3 om potentiel arbejdskraft, der ikke bor indenfor en pendlingsafstand er villig til at flytte og bosætte sig i området.

Ved at etablere sig i større byer, øges rekrutteringsgrundlaget, samtidig med at byområderne kan bidrage med bl.a. veludbygget infrastruktur, større udbud af leverandører og samarbejdspartner i nærområdet samt øget adgang til institutioner og offentlig service. Set fra lønmodtagernes side har situationen også ændret sig. Den loyale arbejder, der ser frem til at modtage guldnålen for 25 års tro tjeneste er gået på pension. Nutidens lønmodtager skifter oftere job, og især de højtuddannede stræber ofte efter en karriere, hvor kompetencerne gradvis forbedres gennem hyppige jobskift. For

² Landsbyer er af Danmarks Statistik defineret, som steder hvor der bor flere end 200 og færre end 1.000 borgere, ikke længere end 200 meter fra hinanden. Til trods for denne definition vil mange opfatte en hver samling af huse på landet som en landsby.

lønmodtagerne er det derfor også vigtigt, at bosætte sig i nærhed af mange jobmuligheder, således at der kan skiftes job, uden at hele familien af den grund behøver at skulle skifte bopæl. Ønsket om mange og mangfoldige arbejdspladser fordobles i børnefamilier, hvor 2 indkomster skal sikre levegrundlaget. Derfor er det naturligt, også for lønmodtageren, at søge mod de store byer.

Der ses således en gensidig sammenhæng mellem faktorer som udbud af arbejdskraft, arbejdspladser og områdernes image, der influerer på områdernes vækst- og udviklingsmuligheder. Hvor der skabes en positiv synergieffekt i de større byer, er tendensen ofte modsat i mange yderområder.

Det kræver en meget aktiv indsats at skabe en mere lige økonomisk udvikling i landet, og det vil kræve store investeringer og etablering af offentlig service, frem for nedlæggelser, samt formentlig løbende økonomiske overførsler. At det ikke er lige til at komme med løsninger på disse udfordringer, vidner mange års forsøg og brugte penge om. Men før der smides flere penge i den store ønskebrønd, er det afgørende at afklare hvad der menes, når regeringen proklamerer, at *"mulighederne for at bo, studere og drive erhverv skal være gode i hele landet."* (Regeringen, 2010b).

Skal der satses på, at vækstcentre kan fungere som lokomotiv for udviklingen i hele landet med håbet om, at de står så stærkt, at det smitter positivt af på resten af landet? Eller skal udviklingen sikres ved en mere decentral strategi, hvor der i højere grad fokuseres på en geografisk spredning af ressourcerne? Begge strategier er således i udgangspunktet møntet på at reducere de regionale forskelle, men tilgangen til og forståelsen af, hvordan udligningen skal finde sted, er forskellig. Ser man på Norge, er der stor fokus og tradition for omfordeling af ressourcerne fra by til land. De fleste andre europæiske lande har derimod i højere grad valgt, at satse på byområder, som lokomotiv for udviklingen (Hausenberg, 2010).

For at kunne løse udfordringerne i yderområderne bliver vi således nødt til, at finde frem til yderområdernes styrker. Hvor er det yderområderne har noget særligt at byde på? Uafhængig af hvilken tilgang der vælges, er det vigtigt at være opmærksom på, at erhvervsudviklingen i landets yderområder ikke kan studeres isoleret, men skal forstås i sammenhæng med den øvrige udvikling – i f.eks. demografi, infrastruktur, sundheds- og uddannelsessystemet og de tiltag der knytter sig hertil. I praksis betyder dette, at der ved udformningen af det danske erhvervsfremmesystem skal tages forbehold for disse faktorer, der influerer på systemets virkemåde. At arbejde med regional- og yderområdeudvikling er en udfordring under disse vilkår. Hvis ikke vi forsøger, kan politikken ikke få indflydelse på området. Det gælder om at hænge på for dem, der arbejder med regional- og landdistriktudvikling.

3

YDEROMRÅDER - HVOR?!

Det er vanskeligt at komme med et entydigt billede af, hvordan danske yderområder klarer sig i dag, i fremtiden, såvel som i et historisk perspektiv. Dette skyldes bl.a., at der findes flere forskellige definitioner af, hvad et yderområde er (Indenrigs- og Socialministeriet, 2009).

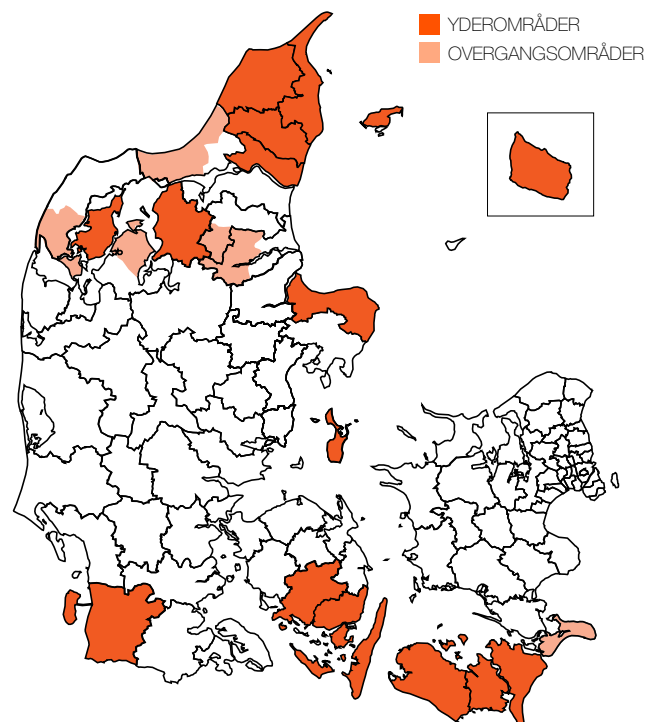
Ser man på de øvrige lande i Europa, er der landene imellem ligeledes ingen fast definition af landdistrikter og yderområder. Således defineres landdistrikter i Tyskland, som områder, hvor befolkningstætheden er under 150 indbyggere pr. km². I kontrast her til kan nævnes, at den gennemsnitlige befolkningstæthed i Danmark³ er på 128,6 indbyggere/km². I England defineres et område som et landdistrikt, hvis befolkningstallet i den største by i området har

under 10.000 indbyggere, hvad flere af de nye kommunale centre/provinsbyer i Danmark ligger under (Eks. Maribo: 6.023 indbyggere; Ringkøbing: 9.850). I Norge spiller pendlingsforholdene også ind på, hvorvidt et område betegnes som et landdistrikt eller ej.

Kigger man på de kommuner, der er udpeget af regeringen til at få lempelser i planloven, kan man tolke dem som yderområder set med regeringens "planlovsbriller" (se figur 1). Derimod har Erhvervs- og Byggestyrelsen valgt at rette sig efter EU's strukturfonds' definition og dens bagvedliggende indikatorer, til at definere de danske yderområder (se figur 2). Da der eksisterer dårligere stillede områder i andre lande end de danske yderområder, falder nogle kommuner ud af det store billede.



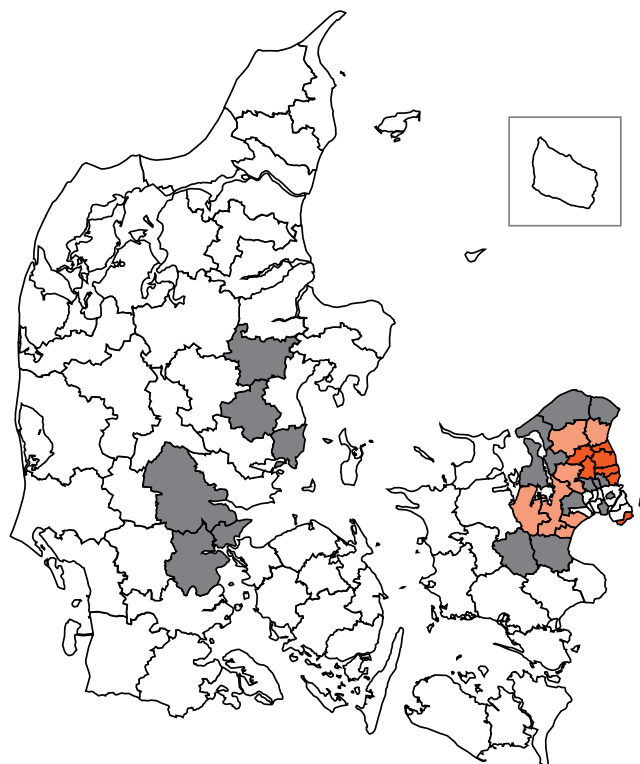
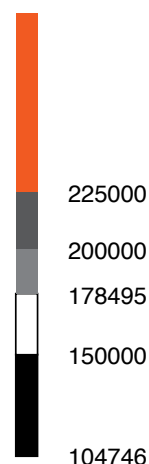
Figur 1: Kommuner, der bliver berørt af differentieret planlov
Kilde: Danmark i balance i en global verden, regeringen 2020, modificeret.



Figur 2: Yderområder og overgangsområder, 2007-2013
Kilde: www.ebst.dk/yderområder, 18.10.2010.

³ Danmarks areal er ifølge Danmarks Statistik: 43 098 km².
Danmarks befolkning (pr. 2. kvartal 2010): 5.543.819
Kilde: www.dst.dk, 24.09.2010

DISPONIBEL INDKOMST 2008



Figur 3: disponibel personindkomst efter kommune i 2008
(gennemsnit: 178.495 kr.)
Kilde: Danmarks Statistik, 2008

Figur 3 viser forskelle i disponibel indkomst for hele Danmark. Landsgennemsnittet ligger på 178.495 kr. De orange markerede kommuner ligger lidt (lys orange) eller meget (mørk orange) over 200.000 kr. I de mørke grå markerede kommuner har man under 200.000 kr men mere end landsgennemsnittet af disponibel indkomst til rådighed, hvorimod hele resten af landet ligger under. I og med at den laveste gennemsnitlige indkomst er repræsenteret af Lolland kommune med 151.074 kr., kan man konstatere, at ingen kommuner er i det sorte felt (under 150.000 kr.). Billedet af de højeste disponible indkomster omkring de 2 vækstcentre (Hovedstadsområdet og Trekantsområde/Aarhus og omegn) findes desuden i en lidt mere differentieret form i REG LABs "Erhvervsudvikling der virker – I yderområder og landdistrikter, Delrapport 1", Figur 1. Tager man udgangspunkt i den disponible indkomst, er Danmark målt på kommune gennemsnit i god balance.

Tabel 1 viser forskellen i disponible personindkomst i Lolland, København (med mange studerende), Ishøj og Gentofte kommune. Der er en indkomstforskel på næsten 115.000 kr. i mellem de 2 bynære københavnske kommuner Ishøj og Gentofte. En person i Lolland kommune har dog kun ca. 20.000 færre kroner end en person, der bor i Ishøj kommune. Om end de udfordringer, som

Tabel 1: Gennemsnitlig disponibel indkomst per person i 2008 i udvalgte kommuner. Kilde: Danmarks Statistik, 2008

GENNEMSNITLIG DISPONIBEL PERSONINDKOMST I 2008

LOLLAND KOMMUNE	KBH. KOMMUNE	ISHØJ KOMMUNE	GENTOFTE KOMMUNE
151.074 KR.	168.758 KR.	170.057 KR.	285.012 KR.

yderområderne oplever, sjældent følger de administrative grænser, bliver problemstillingerne ofte belyst, analyseret og søgt løst af kommunen og regionen.

Når blikket rettes mod udviklingen i de danske yderområder, er risikoen ofte, at man glemmer det internationale perspektiv. Danmark er ikke et yderområde, men (næsten) en del af Mitteleuropa. Overordnet skal Danmark og de regionale forskelle ses i global sammenhæng. Regeringens udspil om støtte til yderområder "Danmark i balance i en global verden" (Regeringen, 2010) kan give en formodning om, at udspillet ønsker at Danmark skal ses i et globalt perspektiv. Men udspillet når ikke længere end til Gedser Havn. Hele udspillet er baseret på en konkurrencetankegang på national plan. Der ses bort fra global og europæisk samarbejde, muligheden for at styrke yderområder tværnationalt, og at mange virksomheder, også SMV'er og mikrovirksomheder, agerer på et internationalt parketgulv.

Det positive ved regeringens udspil er, at det sætter rammer for en udkantspolitik, som skal udfyldes af regioner og kommuner. Kommunerne overtager ansvaret for Væksthusene fra d. 1.1.2011 og har samtidig ansvaret for Udviklingsselskaber og kommunale erhvervsservices. Derudover er der mange halv-offentlige eller offentlig støttede spillere på banen, der ofte, med hjælp fra forskellige puljer, prøver at fremme erhvervslivet.

4

ERHVERVSFREMMESYSTEMET

De nordiske lande har historisk set valgt, at sikre en vis national sammenhængskraft ved at prioritere, at forskelle i livsvilkår ikke bliver for store. Dette gælder både i forhold til individer (rig og fattig) og i forhold til geografiske områder, som eksempelvis storbyer og yderområder. Og her er der opbygget ganske effektive omfordelingssystemer i Danmark, dels i form af indkomstskattesystemet og velfærdsydelse, og dels i form af grundlaget for udregning af bloktilskud samt mellemkommunal udligning og refusion. Egnsudvikling og regional erhvervsfremme og de forskellige politiske instrumenter, der har været taget i anvendelse siden vedtagelsen af "Lov om Egnsudvikling" tilbage i 1958 og senere initiativer, har haft til formål at sikre udvikling i alle dele af landet.

I begyndelsen var formålet med egnudviklingsstøtten primært, at sikre mere lige livsvilkår i de forskellige egne af landet. Dette skete ved at udpege områder, der på den ene eller anden måde holdede bagefter den industrielle udvikling i den øvrige del i landet, ofte med højere arbejdsløshed til følge. Disse egne kunne så modtage egnudviklingsstøtte primært i form af statsgaranterede lån til virksomheder, der etablerede aktiviteter i disse områder.

Hovedformålet var altså at flytte økonomisk aktivitet ud til områder, der var udpeget og støttet af staten.

En reform af EU's strukturfonde i midten af 1980'erne etablerede et alternativt støttesystem med tilskud til regionale udviklingsaktiviteter, og allerede få år efter etableringen af dette nye regionaludviklingssystem besluttede Danmark, at afvikle den nationale egnudviklingsstøtte. Omlægningen betød, at den regionale erhvervsfremme ikke længere udelukkende blev defineret og implementeret af staten men af flere, gensidig afhængige aktører.

Frem for primært at satse på at skabe mere lige indtjenings- og beskæftigelsesvilkår for landets yderområder, blev formålet at fremme virksomhedernes konkurrenceevne, og frem for investeringsstøtte kom der mere fokus på virksomhedsrådgivning, støtte til netværks-

dannelse og kompetenceopbygning. Direkte tilskud til enkeltvirksomheder blev stort set fjernet, og der blev i stigende grad lagt vægt på forbedring af virksomhedernes rammevilkår og samarbejde.

4.1

ERHVERVSFREMMEINDSATSEN SKIFTER FOKUS

Skiftet i erhvervsfremmeindsatsen blev yderligere cementeret i forbindelse med den danske strukturreform i 2007, hvor det regionale niveau (de nydannede regioner med de regionale vækstfora) fik ansvaret for at fremme regionernes økonomiske udvikling. Regionaludvikling blev med andre ord en obligatorisk opgave for de nye regioner/ vækstfora. En analyse af den danske erhvervsfremmeindsats med fokus på landets yderområder er en analyse af metastyring, en indirekte regulering af selvstyringen. Denne metastyring er rent praktisk tilrettelagt i forskellige "programmer", defineret som fælles strategiske rammer, hvorunder aktiviteter og projekter gennemføres ud fra fælles målsætninger og visioner. Disse programmer afstikker fokus for lokale udviklingsprojekter – altså en "top-down" tilgang, der skal sikre fokusering og effektiv ressourceudnyttelse. Samtidig forsøger man i flere af programmene, at sikre så meget frirum og fleksibilitet for de underliggende aktører, at der er plads til lokale løsninger – altså en "bottom-up" tilgang.

I relation til erhvervsudvikling i yderområder er der her i 2010 især 4 indsatsområder, der udstikker de overordnede rammer for den ønskede politiske udvikling:

- **Regionaludvikling**, som er flere ministeriers og styrelseres indsats for at styrke den regionale/nationale vækst. Fokus er på de fire såkaldte vækstkilder:
 - Innovation
 - Anvendelse af ny teknologi
 - Forbedring af menneskelige ressourcer
 - Iværksætteri

- **Landdistriktsprogrammet**, hvor der primært fokuseres på udvikling af jordbrugs- og fødevarerhvervet, og på styrkelse af natur og miljøindsatsen. Herudover er der i mindre udstrækning og primært via de lokale aktionsgrupper (LAGer/ FAGER), også fokus på diversificering samt "forbedring af livskvaliteten". Metaaktør på dette indsatsområde er Fødevareministeriet (delvis på vegne af EU).
- **Ordninger i Forsknings- og Innovationsstyrelsens regi** med Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling (MTU) som metaaktør. Eksempler er innovationsagentordningen, videnpilotordningen, innovationskonsortier, erhvervs-phd-ordningen, m.m..
- **Til kommunernes og regionernes erhvervsfremmeindsats** har man allokert midler til erhvervsudvikling, og specielt yder- og landkommunernes erhvervsfremmeindsats er, nærmest pr. definition, målrettet erhvervsfremme i yderområderne. Eksempler er kommunale udviklingsselskaber, ofte med en turismekomponent, samt de regionale væksthuse (fra 1.1.2011).

Figur 4 er en tegning af det offentlige erhvervsfremmesystem. På figuren angiver kasserne aktører, de stiplede linjer rådgivning, de fuldt optrukne linjer rådgivningsbehov og interaktioner.

Det er og ser kompliceret ud. Mange kunne få den idé, at det bør forenkles, men måske giver systemet med dets mange indgange gode muligheder for de virksomheder, systemet skal betjene. Faren er, at systemets enkelte aktører ikke bruger og henviser nok til hinanden. Omvendt sikrer systemet, at der er konkurrence om erhvervsrådgivningen ligesom det modvirker en dominans af enkelte magtfulde aktører.

Figuren er som nævnt én tegning. Der kunne givetvis tegnes flere forskellige.

The diagram illustrates the Danish business advisory system, categorized into public and private advisory and support services.

OFFENTLIG ERHVERVS RÅDGIVNING OG STØTTE (Public Business Advisory and Support):

- EU** (European Union) provides funding through the **SOCIALFONDEN** (Social Fund) and **REGIONALFONDEN** (Regional Fund).
- ØKONOMI OG ERHVERVS-MINISTERIET** (Ministry of Economic Affairs and Business) oversees the **ERHVERVS- OG BYGGESTYRELSEN** (Business and Building Agency).
- MINISTERIET FOR FØDEVARER, LANDBRUG OG FISKERI** (Ministry of Food, Agriculture and Fisheries) oversees the **LANDDISTRIKTPROGRAMMET** (Land District Program).
- MINISTERIET FOR VIDENSKAB, TEKNOLOGI OG UDVIKLING** (Ministry of Science, Technology and Development) oversees the **RÅDET FOR TEKNOLOGI OG INNOVATION** (Council for Technology and Innovation).
- UNDERSVINGS-MINISTERIET** (Ministry of Education) oversees **ERHVERVSSKOLER** (Business Schools).
- UDENRIGS-MINISTERIET** (Ministry of Foreign Affairs) oversees **DANMARKS EKSPORTRÅD** (Danish Export Council).
- VÆKST-FONDEN** (Growth Fund) provides funding to **VÆKSTHUS SJÆLLAND** (Growth House Sjælland) and **RUC, RISØ, GRØNT CENTER OG ANDRE VIDENS-INSTITUTIONER** (RUC, Roskilde, Green Center and other knowledge institutions).
- GTS** (Growth Technology Service) and **REG. INNOVATIONS-AGENTER** (Registered Innovation Agents) provide advisory services.
- CAT** (Central Advisory Team) provides advisory services.
- LAG OG FAG** (Local and Subject) provides advisory services.
- VÆKSTFORUM RÅDGIVER IKKE MEN FØRER AKTØRER SAMMEN** (Growth Forum does not advise but brings actors together).

PRIVAT RÅDGIVNING OG SERVICE (Private Advisory and Service):

- ERHVERVSSAMARBEJDE ERHVERVSRÅD** (Business Cooperation Business Council) provides advisory services.
- KOMMUNAL ERHVERVSSERVICE** (Municipal Business Service) provides advisory services.
- KLYNGER** (Clusters) and **NETVÆRK** (Networks) provide advisory services.
- SMÅ, MELLEMLIGE OG STORE VIRKSOMHEDER** (Small, Medium and Large Enterprises) are the primary beneficiaries of the advisory services.

The diagram shows a complex network of interactions between these entities, with solid lines representing direct advisory or support services and dashed lines representing indirect or funding relationships.

vanskeligt, idet erhvervsskolerne alene er finansieret af et uddannelsesstatameter. Her henvises til REG LABs analyse om "Erhvervsskolernes rolle som kraftcentre for innovation og forretningsudvikling" offentliggjort fra oktober 2010.

Spørgsmålet er så, virker systemet?

Grundlæggende er det umuligt at komme med et entydigt svar på om indsatsen har hjulpet. Hvorledes ville udviklingen have været i disse yderområder, uden en regionalpolitisk indsats? Selvom erhvervs- og beskæftigelsessituationen generelt set ikke udvikler sig gunstigt i landets yderområder, så er der dog lyspunkter, projekter og virksomheder, der lykkes. Situationer, hvor der rent faktisk skabes både beskæftigelse og nye indtjeningsmuligheder. Når erhvervsfremmesystemets funktioner i landets yderområder studeres, er det imidlertid vigtigt at være bevidst om, at dette ikke kan studeres isoleret, men skal ses i sammenhæng med den øvrige udvikling – eks. demografi, infrastruktur, sundheds- og uddannelsessystemet og de tiltag der knytter sig hertil.

Tilbuddene fra erhvervsfremmesystemet er mangfoldige og rettet mod forskellige målgrupper. Dette kan føres tilbage til de forskellige indsatsområder, de enkelte ministerier har fokus på. Politikker vedr. udviklingen inden for beskæftigelse og erhverv er hovedsagligt placeret i Økonomi- og Erhvervsministeriet, Ministeriet for Landbrug, Fødevarer og Fiskeri, Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling samt Beskæftigelsesministeriet. Men når det glæder udviklingen af landets yderområder spiller de øvrige ministerier ofte også en rolle. Eksempelvis kunne et velfungerende sundhedssystem og en bred vifte af kulturtilbud i yderområderne være med til, at sikre at områderne fremstår som attraktive bosætningssteder. Dette vil ofte influere positivt på virksomheders muligheder for at rekruttere og beholde arbejdskraften. En helhedsorienteret tilgang på tværs af ministerierne er således afgørende for at sikre dynamik og vækst i yderområderne. I praksis er dette en udfordring for regioner og ikke mindst for kommuner. Til tider blokeres initiativer på et område af regulativer, regler eller besparelser, på et andet område. Når kommunerne lukker skoler i yderområderne, vil det komme til at påvirke flytningerne og dermed det lokale erhvervsliv, også selvom der er øget indsats på erhvervsrådgivningsområdet.

Ser man mere isoleret på erhvervsfremmesystemet er problemet, at systemet kompliceres, hver gang det skal opfinde sig selv på ny pga. ændringer i indsatsområder og ordninger. Omlægninger kræver tid og kraft til forhandling af nye kontrakter og fjerner erhvervsfremmeaktøremes fokus fra den egentlige erhvervsfremmeindsats, for der er også arbejdspladser i erhvervsfremme og "vores skal sikres".

Dette gælder meget bredt fra Vækstfora's rammekontrakter til de Regionale Innovationsagenter, samt LAG'erne og Erhvervsråd. Et eksempel er støtteordningen til erhvervsskoler omkring kontaktopbygning med erhvervslivet. Efter støtten er bortfaldet skal der stadig skabes sammenhæng med virksomhederne. Dette er dog

5

LÆRINGS-PUNKTER FRA DE 41 FORSKELLIGE CASES

Læringspunkterne, er et forsøg på at udvide og perspektivere de 13 grundliggende cases fra REG LAB (Erhvervsudvikling der virker – i yderområder og landdistrikter: Delrapport 2, 2010) med yderligere 28 forskellige cases, som i de forskellige publikationer bliver fremhævet som succesfulde. (Se oversigt over cases i appendiks). I det omfang, det er relevant, inddrages også erfaringer og observationer fra det igangværende projekt OpenDoor, der er uafhængig af REG LABs initiativer.

Metodemæssigt udgør selve formålet med undersøgelsen en udfordring. Formålet er, at finde succesfulde erhvervsfremmeinitiativer i danske yderområder, samt eventuelle fælles træk ved disse initiativer. Men hvad er et succesfuldt projekt i grunden?

Flere af de projekter, der fremhæves som succesfulde, er kendetegnet ved at være offentlig-private samarbejdsprojekter af et betydeligt omfang. Disse projekter vurderes som succesfulde, når de har skaffet betydelige projektmidler og dermed beskæftigelse til et lokalområde. I visse tilfælde er det eneste (eller det væsentligste formål) med et projekt at skaffe (mange) økonomiske midler til et område. Hvis det er lykkedes, har projektet altså været succesfuldt. Noget andet er så, om projektmagerne også har stillet i udsigt, at der med udgangspunkt i projektet kunne skabes bæredygtige virksomheder, i form af virksomheder, der kan overleve og udvikle sig ved egen kraft, også efter udløb af projektperioden?

Selve ideen med at beskrive og analysere forskellige eksempler (cases) på succesfulde erhvervsfremmeinitiativer hviler på en antagelse om, at man kan overføre viden om, hvad der fungerer og ikke fungerer, i både tid og rum. De enkelte succes-cases skal med andre ord være så kontekst-uafhængige, at det giver mening, at overføre viden til andre erhvervsfremmeaktører, eller – som minimum – skal det være muligt, at beskrive rammebetingelserne så detaljeret, at andre erhvervsfremmeaktører har mulighed for at vurdere, om de kan lære af projekterne.

5.1 SATS PÅ EGNSSPECIFIKKE STYRKER

De fleste af de bagvedliggende cases indebærer dette læringspunkt. Vigtigheden understøttes af den politiske fokus på konceptet om at satse på egnspecifikke styrker. Den indtager en central stilling i EU's strukturformsprogrammer og i landdistriktsprogrammet. Disse støtteordninger er tilrettelagt således, at der for projektmagerne er et kraftigt incitament til at udarbejde projekter, der eksplicit søger at tage udgangspunkt i *faktiske* eller *italesatte* egnspecifikke styrker.

Egnspecifikke styrker må opfattes meget bredt, som eksempelvis, store ubebyggede arealer, menneskelige ressourcer, fysisk anlægskapital, erhvervsstruktur, fysisk miljø (herlighedsværdier), lokal kultur samt succesfyldt "storytelling" om en egn/ et produkt. I økonomisprog er der tale om et forsøg på, at identificere og nyttiggøre lokalområdets komparative fordele eller markedsføre særlige kvaliteter – materielle eller oplevede.

Erhvervsfremme i yderområder handler således ofte i vid udstrækning om det lokale. Om at tage udgangspunkt i lokale styrkepositioner, om at forankre projekterne lokalt (især af betydning ved større turismeudviklingsprojekter, som fx The Eden Project i England) og om at de drivende personer i projekterne helst skal komme fra lokalområdet. Ved at sætte fokus på de egnspecifikke styrker, skabes der desuden mulighed for, at disse kan markedsføres i fællesskab og, at den lokale identitet derved kan styrkes. Et yderligere eksempel herpå er udvikling af regional identitet via satsning på egnspecifikke styrker ses i Hälsingegårdar, Midtsverige (Hausenberg, 2010).

En stor del af de benyttede cases findes inden for turisme og oplevelsesøkonomi, og netop disse projekter er næsten alle kende-

tegnet ved at forsøge at udnytte en eller anden lokal styrkeposition i udvikling af et nyt forretningskoncept. Casenes viser således, at projekter i yderområder kan have succes ved, at tage udgangspunkt i de ressourcer, der nu engang er til rådighed i lokalområdet. De generelle vækstdrivere, som eksempelvis innovation og bedre udnyttelse af ny teknologi er derfor ikke altid så virkningsfulde i yderområderne eller skal i hvert fald ofte ses i samspil med de egnsspecifikke styrker.

5.2 'FYRTÅRSPERSONER' I SØGELYSET

Dette læringspunkt skal ses i forlængelse af ovenstående læringspunkt, for en lokal ildsjæl eller iværksætter, kan også være en egnsspecifik styrke ud over naturlige ressourcer. I den forbindelse kan der fastslås, at eksterne projektidéer eller projekter, hvor de primære ressourcpersoner udelukkende kommer fra andre steder end fra lokalområdet, har en betydelig risiko for at kuldsejle. Dette udgangspunkt må selvfølgelig ikke resultere i lokal selvtilstrækkelighed og lokalchauvinisme. Det er stadig vigtigt at inkludere eksterne videns- og ressourcpersoner, som ser med friske øjne på et område og erkender måske et større potentiale end lokalbefolkningen selv. Et eksempel er casen "Countryside Exchange", en britisk-amerikansk model, som man har afprøvet i udkanten af Holland.

At støtte op om ildsjæle og iværksættere kan formentlig betragtes som den væsentligste vækstkilde. For uden ildsjæle eller iværksættere går det ikke. Det bedste, det offentlige kan gøre, er derfor i mange tilfælde at støtte og hjælpe sådanne personer. Problemet er så i praksis at spotte og vælge de personer og projekter, man tror på og at kunne støtte og hjælpe, når projekterne går på tværs af de eksisterende rammer, strukturer og administrative enheder. Mange af casene fra Vedsmand og Petersen (2009) støtter op om dette læringspunkt. Som eksempel kan nævnes den lokale ildsjæl, som står bag Svaneke Bryghus på Bornholm.

5.3 HVOR MANGE FYRTÅRNE KAN ET YDEROMRÅDE RUMME?

Hvad er succes? Hvad virker? Udpegningen af succes-cases afhænger jo i betragtelig udstrækning af, hvorledes succes defineres. De store satsninger, der i betragtelig udstrækning kan trække eksternt kapital og ressourcer til et lokalområde i en periode, kan nemt markedsføres som succeser. Hvorvidt projekterne skaber værdi/indtjening på længere sigt, og hvorvidt de også skaber beskæftigelse, når projektmidlerne er brugt, bliver ofte overset. Om nogle af de mindre projekter er mindre succesfulde, kan godt sættes til diskussion – i hvert fald kan værdiskabelsen set i forhold til ressourceindsatsen godt være højere.

Hausenberg-rapporten (Hausenberg 2010) peger på "at samle indsatsen i fyrtårnsprojekter", men dog med følgende moderation

"Stor skala, stor effekt eller stor skuffelse", for det er korrekt, at det er de store projekter, der kan tiltrække opmærksomhed og kapital udefra, og på den måde generere et kapitalmæssigt input til lokalområdet. På den anden side så er risikoen ved de store projekter også, at man kan fejle stort. Ved at samle alle kræfter i én satsning risikerer projektet, at komme til at fremstå løsrevet, og i modsætning til dele af lokalområdet og lokalbefolkningen. For når man skal samle mange interessenter om en konkret idé, vil der altid være nogen, der synes, at det bestemte IKKE er den rigtige idé. Alternativet hertil er, at udforme projektidéen på en mere generel plan. Her ved kan man få flere til at bakke op om et projekt. Til gengæld er der så efterfølgende stor risiko for uenighed omkring projektets implementering. Blandt de nyere eksempler på fyrtårnsprojekter, der mere eller mindre er kuldsejlet på grund af intern uenighed i lokalområdet, er forsøgene på at etablere natur- og nationalparker forskellige steder i landet.

En anden risiko ved de store projekter er, at de beslaglægger en meget stor andel af den tilgængelige projektkapital. Andre projektidéer klemmes derved ud af reden og fiaskoen bliver større, hvis fyrtårnsprojektet kuldsejler.

Den helt store risiko ved fyrtårnsprojekterne er dog problemet med at forankre dem lokalt, så de kommer til at fremstå som lokalområdernes egne projekter, som noget lokalbefolkningen identificerer sig med og er stolte af. Det er således yderst vigtigt, men samtidig ofte yderst vanskeligt, at sikre at fyrtårnsprojekter er bredt forankrede, og ikke blot bakkes op af projektmagerne og en eksternt kredt af begejstrede konsulenter.

I relation til erhvervsfremmeetablering af arbejdspladser og generering af indtjening i et område, er det også spørgsmålet, hvor nødvendigt det er "at tænke stort og forankre bredt". Flere af de benyttede cases har et bredere landdistriktsudviklingsperspektiv, hvor involvering af lokalbefolkningen tjener et formål, eller bliver et mål i sig selv.

Imidlertid kan udvikling af eksisterende virksomheder, hjælp til etablering af virksomhedsnetværk eller nyetablering, sagtens gennemføres uden en bredere involvering af og accept fra lokalbefolkningen.

Når man taler om erhvervsudvikling i yderområder, og om at udnytte egnsspecifikke styrker, vil der dog meget ofte være tale om projekter, der relaterer sig til turisterhvervet. Det vil sige en erhvervsaktivitet, hvor kunden kommer til produktet i modsætning til, hvad der er gældende inden for de fleste andre erhverv. Turisme lægger derfor i højere grad end andre erhverv beslag på et helt lokalområde og derfor er det ved fyrtårnsprojekter, der involverer turisme, uhyre vigtigt at sikre et bredt lokalt engagement.

Eksempler på vellykkede fyrtårnsprojekter, der indeholder et væsentligt element af turisme, og hvor der arbejdes aktivt med lokal forankring af projekterne, er 7stanes i Skotland (mountainbikeruter) og The Eden Project i England (tropiske drivhuse), som er beskrevet i bogen Trods dårlige odds (Hausenberg, 2010).

5.4 BYG VIDERE PÅ MEGATRENDS OG TÆNK I FLERE DIMENSIONER

Globalisering, individualisering, øget fokusering på klima, miljø og oplevelser er alle overordnede tendenser. I større eller mindre grad påvirker de direkte eller indirekte erhvervsvilkårene, så på den måde er det selvfølgelig godt at have antennerne ude – også i international sammenhæng.

Men når så mange af succes-casene tilsyneladende "rider med på bølgen", så skyldes det også i en vis udstrækning, den måde casene er finansieret på. Stort set alle lokale, nationale og overnationale støtteprogrammer satser i en eller anden udstrækning på at udnytte disse megatrends. For eksempel er besøg af Vindmølleparker, Bølgeenergianlæg og Biomasseproduktion, mv., blevet et vigtigt element i erhvervsturisme og fremme Danmarks grønne profil.

REG LABs hæfte "Ny inspiration og læringspunkter til erhvervsudvikling – i yderområder og landdistrikter" påpeger et læringsmål, der hedder: "Indbyg oplevelser i alt". Dette punkt kan imidlertid opfattes som et underpunkt til opfordringen om at bygge videre på internationale tendenser. Det er givet, at "oplevelser" er en megatrend og en naturlig udviklingsvej for mange virksomheder, men igen, der findes andre veje at gå. Flere af de cases, der bruges til at illustrere oplevelser indbygget i projekterne, opererer med en meget bred definition af "oplevelsesøkonomi". Oplevelseselementet spiller en meget stor rolle for produktudvikling og innovation for en lang række mindre virksomheder, specielt i yderområderne. Dette har vist sig som en effektiv metode til at modgå ren pris konkurrence: "Kom og se hvordan vi producerer øl, ost, æblemost, kirsebærvin og køb det med hjem." Produkterne, der sælges er oplevelser der kan ses og smages på stedet, men især smages derhjemme til en pris, producenterne selv sætter direkte til slutforbrugeren og uden mellemled.

Specialisering er ofte et afgørende konkurrenceparamenter, der kan styrke vækstpotentialet og derved fremme udviklingen i regionen. Bagsiden af medaljen er dog, at en ensidig fokusering medfører en øget risiko, idet indtjeningsmulighederne centreres og derved er mere følsomme overfor udsving.

Et muligt supplement og yderligere indtægtskilde, især i yderområdernes landbrugsvirksomheder, kan netop være overvejelsen, om at indbygge et oplevelseselement. Det kan være nogle "vær-med-til-høst-fester", der tiltrækker romantiske bymennesker, der drømmer om at tage en tur på mejetæskeren eller omvendt, at man vælger at sejle frugter ind til Nyhavn og sælge æbler, pærer og blomster til en dyrere pris end grossisterne ville betale.

Hvis en region/et vækstforum vælger at satse på bestemte brancher, er det vigtigt at være opmærksom på, at dette samtidig betyder en nedprioritering af virksomheder/projekter uden for denne branche. Det kan være uhensigtsmæssigt hvis man ønsker at

støtte iværksættere. I REG LABs hæfte "Ny inspiration og læringspunkter til erhvervsudvikling – i yderområder og landdistrikter" nævnes bl.a., at etableringen af Geocentret på Møn samt Læsø Kur og Helse er cases, hvor der er klar specialisering, samtidig med at flere indtjeningsmuligheder er sikret.

5.5 DEN RETTE KOMBINATION AF KOMPETENCER?!

I REG LAB hæfte (Ny inspiration og læringspunkter til erhvervsudvikling – i yderområder og landdistrikter, læringspunkter) fremhæves det, at succesfuld erhvervsfremme i yderområderne kræver at der tilknyttes "den rette kombination af kompetencer". Dette nærmere sig et tomt udsagn, for har en satsning succes havde de "den rette kombination af kompetencer" været til stede, og omvendt hvis de var en fiasko.

Succesfulde erhvervsfremmeaktiviteter kræver ofte, at der medvirker en række forskellige ressourcepersoner med en bred vifte af kompetencer og netværk. Overførsel af viden – specielt til mindre virksomheder – er i høj grad personbåren. Derfor skal sådanne videnspersoner have en central placering i projekterne. De succesfulde erhvervsfremmeprojekter er kendetegnet ved, at have nøglepersoner (evt. fyrtårspersoner) med både praktiske og teoretiske kompetencer. Herudover har de ofte adgang til en vis mængde egenkapital, høj faglig viden på satsningsområdet samtidig med at ildsjælen/iværksætteren har et godt netværk. Et eksempel her på er Claus Meyers æble- og vinprojekt på Lilleø, nord for Lolland. Her er lokal styrke i kraft af fordelagtigt vejrforhold og en veldrevet æbleplantage kombineret med eksterne ressourcer i form af modet på innovation, branding og kapital. Her har vi igen en fyrtårsperson, der viser at det kan lade sig gøre.

Inden for både erhvervsfremme og landdistriktsudvikling er tripel-helix-tilgangen i disse år fremherskende. Altså udvikling via et dedikeret samarbejde mellem offentlige myndigheder, virksomheder og forskningsinstitutioner hhv. læreanstalter. I denne proces er det vigtigt, at myndighederne ikke ser sig som forvaltere, men som samarbejdspartnere og forandringsagenter, der skal støtte udviklingen af nye initiativer i området. Tripel-helix er således et udtryk for et ønske om, at trække på en bred vifte af kompetencer. Penta-helix-tilgangen, som diskuteres nærmere i afsnit 5.8 inddrager ud over de tre aktører, der indgår i en triple-helix også græsrodsorganisationer (NGO'er) og civilsamfundet/ ildsjælene.

Når man kigger på de forskellige cases, så har mange af dem det til fælles, at en lokal ildsjæl eller græsrodsorganisation har været primus motor bag udviklingen. Det gælder især eksemplerne fra Vedsmand og Petersen (2009), som beskriver innovation i landdistrikterne. Det gælder nok alle nyopstartede projekter, hvor idé og person er sammenknyttet, at det personlige drive er afgørende for projekternes succes, men det kommer måske tydeligere til udtryk i udkantsområderne, da antallet af projekter er færre og rammevilkårene ofte vanskeligere.

5.6 NETVÆRK OG SAMARBEJDE SKAL VÆRE RESULTATORIENTEREDE OG FORPLIGTENDE

Offentlig erhvervsservice er i høj grad fokuseret på, at afdække problemstillinger og derefter henvise til private rådgivere. En række virksomhedsledere (ikke bare i yderområder) har givet udtryk for, at de i denne proces ofte føler sig forladt i ingenmandsland. Er der tale om f. eks. innovation, nye forretningsområder eller nye salgskanaler er virksomhedslederne ofte usikre. Her efterlyses en koordinator, der kan engagere sig mere direkte i forretningsudviklingen, eller som kan hjælpe aktivt med netværksdannelse. Når virksomhedsledere – forsimplet udtrykt – blot får en henvisning til en privatrådgiver, ender det i en række tilfælde med, at potentielle forandringer løber ud i sandet. Erhvervsfremmende projekter kan styrkes, når de baseres på samarbejde, hvor man sikrer, at overgangen fra en aktør til en anden ikke resulterer i et tomrum, men derimod er karakteriseret ved at være forpligtende og resultatorienteret, samtidig med at der sættes tid og penge af til opfølgning.

At netværk skal være resultatorienteret og forpligtende, er nok også en af de væsentlige konklusioner fra REG LAB-rapporten (Erhvervsudvikling der virker – i yderområder og landdistrikter). Uden et forpligtende engagement fra lokale aktører er der stor risiko for, at projektet aldrig lægger fra land. Praktiske implikationer heraf kan være, at der kræves medfinansiering fra aktørerne og/eller at initiativet skal udspringe fra aktørerne selv. Ud fra Open-Door projektet kan det desuden konkluderes, at erhvervsfremmeaktørerne ligeledes skal have en forpligtende rolle i forhold til, at sikre fremdrift i erhvervsfremmeprojekter. Det påpeges således af flere virksomhedsledere, at det ikke er tilstrækkeligt, at der opstilles rammer, men at erhvervsfremmeaktørerne også skal sikre at disse aktiveres.

5.7 TING TAGER TID

Erhvervsfremmeinitiativer i yderområder omfatter ofte mindre virksomheder i et tættere eller løsere samarbejde. Dette gælder uanset om der er tale om vidensoverførsel, udvikling af nye produkter eller produktionsprocesser, fælles markedsføring/branding eller udvikling af menneskelige ressourcer.

Sådanne virksomhedssamarbejder, kræver ofte en betydelig mængde tid for at kunne udvikle sig. Deltagerne skal have viden om, hvorledes de andre deltagere i netværket prioriterer og agerer i forskellige situationer og denne viden skal være erfaringsbaseret. Det betyder rent praktisk, at man ofte må starte i det små, med mindre projekter uden de store gevinstmuligheder – men tilsvarende også med mindre tabsmuligheder. Disse projekter har primært det formål at opbygge deltagernes indbyrdes kendskab og tillid til hinanden.

5.8 FRA TRIPLE-HELIX TIL PENTA-HELIX?!

Yderområdernes iværksættere og innovatorer er ofte i højere grad end virksomheder i de større byer, afhængig af et tæt lokalt netværk. Viden overføres i højere grad fra virksomhed til virksomhed end fra vidensinstitutioner til virksomhed. Kendskab til nye kunder eller forretningsmuligheder kommer fra andre virksomheder og forretningsforbindelser, og i mindre grad fra erhvervsfremmesystemets omfattende netværk af eksterne konsulenter.

Desuden rummer yderområder mange virksomhedsejere og iværksættere med en udpræget liberal selvstændighedskultur. Den meget praksisnære måde, hvorpå mange virksomheder i yderområderne agerer, betyder også, at de triple-helix orienterede erhvervsfremmeprojekter (samarbejde mellem det offentlige, virksomhederne og vidensinstitutioner) med kampagner og glitrende brochurer ganske simpelt rammer forbi denne målgruppe.

En udvidelse fra triple- til penta-helix skal derfor i nogle tilfælde overvejes, for penta-helix-tilgangen inkluderer netop ildsjæle og lokale NGO'er. Dvs. at projekter, der formår at skabe et samarbejde af aktører fra fx en udkantskommune, en lokal erhvervsskole, en lokalt organiseret aktivitetsgruppe, et par ildsjæle med en rigtig god idé og en virksomhed, der kan drage nytte af det tilstræbte produkt, som man ønsker at udvikle, er en mere vedvarende måde at tænke erhvervsfremme på.

Det vigtigst er dog også her en klar rollefordeling, og at man finder én velegnet administrator/ koordinator/ sekretær enten internt eller eksternt, som bliver betalt af vækstmidlerne. På en større skala minder denne model om klyngeaktiviteterne i Region Midtjylland⁴. Her har man en projektleder, som er koordinator for flere netværksmæglere.

5.9 POSITIV ITALESÆTTELSE

Overordnet set er det vigtigt, at sikre en positiv italesættelse af de gode eksempler i yderområderne. Skældsord som Den rådne banan, udkantsdanmark etc. bruges i flæng, når landets yderområder nævnes i de danske medier. Men som det fremgår af de øvrige læringspunkter, ses der tydeligvis også positive eksempler på, at erhvervsudviklingen går i den rigtige retning. Disse eksempler skal frem i lyset og sikre øget motivation og tro på, at det nytter noget at satse på yderområderne. Uden denne optimisme står erhvervsfremmesystemet over for en håbløs opgave, hvor udviklingen er dømt til at gå i stå.

I Tyskland har Ministeriet for Ernæring, Landbrug og Forbrugerbeskyttelse sat fokus på formidling af de gode eksempler til lokale aktører, til medier og til den almene befolkning. Formålet har været, at sikre øget vidensdeling, give inspiration samt fremme opmærksomheden om de positive eksempler i landet yderområder.

⁴ Se mere på <http://www.klyngemidt.dk/> (Væksthus Midtjylland)

6

PERSPEKTIVERING: ERHVERVSFREMME MED FOKUS PÅ YDEROMRÅDER

I dette kapitel perspektiveres de diskuterede læringspunkter og erhvervsfremmeindsatsen i forhold til yderområderne. Den danske erhvervsfremmeindsats er ganske fokuseret. En OECD-analyse fra 2003 og derefter Indenrigsministeriets regionale konkurrenceevne-model (2004) kom til, at spille en overordentlig stor rolle for den nuværende danske erhvervsfremmeindsats. Ønsket er at forbedre regionernes konkurrenceevne og for at opnå dette, har man udvalgt OECD's, til bevidstløshed refererede, satsningsområder: Innovation, vidensopbygning (menneskelige ressourcer), iværksætteri, anvendelse af ny teknologi, virksomhedsnetværk og klynger. Men erhvervsfremmepolitikken kunne jo – som flere andre steder i Europa – sagtens være bygget op omkring finansielle virkemidler, investering i fysisk infrastruktur eller anden form for "hardware" ude i virksomhederne. Når alle regioner og kommuner tilsyneladende er enige om både mål og midler, tyder det på en ganske effektiv koordinering og styring af de lokale erhvervsfremmeindsatser.

(selvfølgelig) peges på egne styrkepositioner. Da den nationale og overnationale erhvervsfremmepolitik (især EU's fremtidige støtteprogrammer) er målrettet klyngeudvikling, vil der blive lagt indirekte pres på, at hver region identificerer en, to, tre regionale klynger.

Men hvad er en regional klynge i grunden? Hvilke forbindelser og sammenhænge skal der være tale om, før man kan tale om regionale klynger? I mange tilfælde er der tale om, at man blot har udpeget en række virksomheder indenfor nogenlunde ensartede brancher til at være en klynge. Men den klyngeopfattelse sikrer ikke de fire vækstdrivere.

Med forbehold for Danmarks geografiske størrelse set i internationalt perspektiv diskuteres i det følgende, hvorvidt og hvordan disse vækstdrivere kan være brugbare værktøjer i de danske yderområder.

6.1 FOR MEGET FOKUS PÅ VÆKSTDRIVERE?!

Der er geografiske indkomstforskelle i Danmark og man kan jo sige, at hele regionalpolitikken og væsentlige dele af erhvervsfremmepolitikken har til formål at identificere, forklare og byde ind med løsninger på udjævning af disse. Det er værd at bemærke, at satsningen på de omtalte vækstdrivere grundlæggende stammer fra en række internationale studier, der fokuserer på regional konkurrenceevne indenfor langt større geografiske områder end Danmark.

Samtidig med disse fire vækstdrivere satser man i EU/ og i mindre udstrækning i Danmark på Michael Porters klynger, der med deres struktur skal være grundlaget for, at væksten kan styrkes.

Spørgsmålet er, i hvilken udstrækning disse vækstdrivere kan overføres til Danmark, der i international målestok jo blot er en region i sig selv. I de regionale erhvervsudviklingsstrategier må der

6.1.1 IVERKSÆTTERI

Fokuseringen på iværksættere, og i særlig grad på vækstiværksættere som et middel til økonomisk og beskæftigelsesmæssig vækst, har en fremtrædende placering i erhvervsfremmepolitikken. Helt tilbage fra Joseph Schumpeters tid (1934) har man været opmærksom på iværksætternes store betydning for den økonomiske vækst. Iværksætterne er personer, der har et "drive"; de vil skabe noget og løse problemer, og det er i høj grad sådanne personer, der driver udviklingen fremad for de mindre virksomheder.

Men iværksætteri (eller entreprenørskab) er ikke udelukkende noget, der findes i forbindelse med virksomheds-etablering. Iværksætteri, eller måske rettere nyskabende initiativer, findes også i forbindelse med knopskydninger (eks. når tidligere medarbejdere bryder ud og etablerer en virksomhed for sig selv), eller når engagerede personer involverer sig i nyudviklinger inden for eller uden for virksomhedens rammer.

I evalueringen af iværksætterindsatsen er der imidlertid i stor udstrækning fokus på antal nyetablerede virksomheder og på de etablerede virksomheders overlevelsesrater. Men ikke alle virksomhedsetableringer er i sig selv nyskabende eller vækstsskabende – nogle gange, nærmest tværtimod. Erhvervsfremmeindsatsen evalueres imidlertid ofte i forhold til antal virksomhedsetableringer (inkl. simpel servicevirksomhed), i forhold til befolkning eller i forhold til antal eksisterende virksomheder, og regionerne måler sig også i forhold til konkurrerende regioner på de selvsamme indikatorer. Derved overses Schumpeters' pointer om udvikling og innovation i produkter, processer og markedsforståelse.

En række undersøgelser har imidlertid vist, at virksomheder, der opstår ved knopskydning, eller hvor iværksætteren har et intensivt kendskab til markedet gennem ansættelse i en lignende virksomhed i området, har langt større sandsynlighed for at overleve.

Det er vigtigt at understrege at iværksættere ofte spiller en vigtig rolle for det regionale erhvervsliv – også i landets yderområder jf. læringspunkt 2. Men som det fremgår af ovenstående, skal begrebet iværksætteri ikke forstås for snævert, da man derved risikerer at overse visse entreprenante grupperes betydning. På den anden side kan ikke enhver nyåbnet aktivitet anses som innovativ.

6.1.2 INNOVATION

I det seneste har der været meget fokus på videns- og teknologioverførelse fra forskningsverden til erhvervslivet for at fremme innovationen. Det gælder om at overføre viden fra forskningssektoren gennem forskellige former for vidensinstitutioner og teknologicentre til de virksomheder, der i sidste ende skal commercialisere denne viden. Der er tale om en slags tragtformet vidensopfattelse, hvor der oppe fra blot skal hældes viden ned i virksomhederne. Det kan hævdes, at denne ensrettede innovationstankegang er forældet og at der over de sidste 10 år er kommet stadig større fokus på markeds- og brugerdreven innovation. Specielt med de seneste års opmærksomhed på oplevelsesøkonomi er det blevet åbent, at innovation ikke blot drejer sig om teknologisk udvikling og produktudvikling, som computere og telefoner ellers er klassiske eksempler på.

Den tragtformede vidensopfattelse er stadig fremherskende. Nu er teknologi og ingeniørmæssig kunnen ikke (alene) i fokus, men der sættes stadig på større samarbejdsprojekter med inddragelse af offentlige vidensinstitutioner. Nu er det i højere grad sociologer, brandingeksperter og psykologer, der inddrages. Målet for innovationsindsatsen er således ændret, men fremgangsmåden er den samme. Set i relation til yderområdernes virksomheder er problemet, at selve set-upet ofte virker fremmed, og at eksperter taler forbi de små virksomheders problemer eller oplevelser af dagligdagen, hvorved SMV'er måske hellere vil holde sig i armslængde fra erhvervsfremmeprojekterne.

Det kan samtidig være svært for virksomhederne at vide, hvor de

skal henvende sig, for at opsøge den nødvendige viden, som kan løse et problem. Flere SMV'ere, som blev interviewet i forbindelse med projekt OpenDoor, fortalte at de havde forsøgt at komme i kontakt med en forsker, men at de ikke kom igennem og så gav de op. En forsker ville måske gerne have hjulpet virksomheden med dens udfordring, men havde i forvejen nok at se til med sine egne forskningsprojekter og undervisningsaktiviteter, og var ikke sikker på, hvorvidt forskeren ville kunne "bogføre" ydelserne til virksomheden. Det hentyder til barrierer på begge sider. Det er således et skridt fremad, når der med støtte fra regionerne etableres enheder (fx RUCinnovation og AAUinnovation), som skal fungere som bindeled mellem universiteterne og erhvervslivet. Dog skal der løses et grundlæggende problem: En forsker, der kaster sig ud i spændende samarbejder med virksomheder kan hverken "bogføre" aktiviteten som forskning eller undervisning, og risikerer således at blive kritiseret, fordi der bruges for meget tid på at samarbejde med erhvervslivet og andre aktører, uden at det kan bruges som merit i tilstrækkelig omfang. Dette stridspunkt spænder desuden ben for deltagelse i triple-helix-projekter mellem erhvervslivet, academia og staten/regionen. Der er måske vilje blandt mange universitetsfolk til at komme ned fra elfenbenstårnet og tage aktivt del og ansvar i samfundet, frem for kun at beskrive den oppefra, men en række forskere bliver spærret inde af meriteringssystemet på vidensinstitutioner og sloganet "fra forskning til faktura".

6.1.3 MENNESKELIGE RESSOURCER

En række nyere studier af regionale erhvervsfremmesystemer sætter fokus på lokal vidensspredning, der anses for overlegen i forhold til videreformidling af kompleks viden over store afstande. Videnskabelig viden kan i princippet gøres tilgængelig overalt på jorden, men viden, der forudsætter en detaljeret og ofte uformuleret forståelse for mekanismer eller problemstillinger, vil have meget lettere ved at blive udvekslet i snævre geografiske rum. Knopskydning fra eksisterende virksomheder eller udveksling af ledere og medarbejdere mellem et relativt begrænset antal virksomheder, sikrer en række formelle og uformelle "forbindelser", og dermed en mere effektiv formidling af "uformuleret" viden. Det er derfor yderst relevant at være opmærksom på de menneskelige ressourcer, der rent faktisk er til rådighed i lokalområdet, hvorledes man mest effektivt udnytter dette lokale potentiale.

En anden vigtig mulighed for at løfte erhvervslivet i yderområderne via de menneskelige ressourcer er ved støtteordninger som Videnpiloten. Under virksomhedsbesøgene i forbindelse med projekt OpenDoor, blev det erfaret, at en del virksomhedsledere af SMV'er ikke kender til muligheden for at få en videnspilot. Det er ikke nok at informere om ordningen på en hjemmeside. Den skal også markedsføres mere proaktivt, og kommunikeres med alle dens fordele og ulemper. I undersøgelsen har det bl.a. vist sig, at der er en vis tilbageholdenhed, ja måske angst blandt virksomhederne, hvor ledere måske ikke er højtuddannede. Og så er der angsten for ikke at kunne give en videnspilot de rette opgaver eller den fornødne ledelsesmæssige vejledning. På dette område spiller lokale

og regionale erhvervsfremmeaktører en vigtig rolle, da de ved at fungere som et informativt bindeled mellem ordningen og virksomhederne kan sikre at ordningen bruges i højere grad også i landets yderområder.

En virksomhed, som havde fået en videnpilot, var rendt ind i problemer med dens videnpilot, men kunne ikke få sparring, fordi erhvervsfremmeaktøren kun formidlede, men ikke ledsagede og vejlede i videnpilotforløbet hele vejen igennem. På trods af den dårlige erfaring med videnpiloten, er angsten for ikke at kunne magte en højtuddannede ansat nu reduceret i virksomheden, og den har efterfølgende ansat flere højtuddannede på almindelige kontrakter.

En anden interviewet virksomhed havde stor interesse i at få en videnpilot, men havde vanskeligheder, idet virksomheden var udenlandsk ejet. Her er det et spørgsmål om hvorvidt ordningerne tager tilstrækkelig hensyn til det faktum, at vi lever i en globaliseret verden.

Der henvises iøvrigt til projektet Attraktive Virksomheder, som har til formål at gøre virksomhederne i et yderområde mere attraktive for potentielle nye ansatte – også akademikere⁵.

6.1.4 NY TEKNOLOGI

I regerings udspil Danmark i balance i en global verden (Regeringen, 2010) fremhæves det, at en øget digitalisering af den offentlige sektor vil være med til at lette kommunikationen mellem offentlige myndigheder, borgere og virksomheder samtidig med at den teknologiske udvikling vil sikre øget fleksibilitet, hvilket bl.a. vil gavne udviklingen af erhvervslivet i yderområderne.

Men der er lang vej igen, for som det ser ud nu halter yderområderne bagud, når det gælder anvendelsen af ny teknologi. Ser man på arbejdsmarkedsstrukturen i dag er landet således groft sagt kendetegnet ved, at produktionsvirksomheder er lokaliseret i yderområderne (primær- og sekundærerhverv), mens de mere teknologiske og videnstunge virksomheder (tertiære erhverv) ligger i byområderne. Et godt eks. her på er vindmølleproducenten Vestas, som har adskilt produktion og vidensudvikling. Således er R&D i dag placeret i Aarhus, mens den tunge produktion forgår forskellige steder i landets yderområder eller er flyttet ud af landet. Hvis resten af Vestas produktion også flytter ud af Danmarker selve produkt- og vidensudviklingen også truet af flytning. Produktudvikling og produktion hører sammen i mange brancher.

Brugen af ny teknologi vil uden tvivl også i fremtiden spille en afgørende rolle, når blikket rettes mod konkurrencevilkårene. Der bør derfor sættes meget ind for at sikre, at yderområderne også er på forkant med de teknologiske muligheder, så de også kan drage nytte heraf, da mere industri ellers forsvinder til udlandet med de lave lønninger. Dette vil ofte kræve et kompetenceløft blandt de beskæftigede, samtidig med at man sikrer at morgendagens med-

arbejdere på f.eks. de tekniske skoler, i højere grad undervises i nye teknologiske muligheder.

6.2 MERE VÆGT PÅ ENKELTVIRKSOMHEDER FREM FOR STØRRE FÆLLESPROJEKTER

Samfundsudviklingen peger på mange punkter i retning af øget centralisering, og der ses en udpræget tendens til at tro på, at store projekter er mere effektive og mere virkningsfulde end små projekter. Således også indenfor erhvervsfremmepolitikken, hvor der fra centralt hold opfordres til koncentration af indsatsen omkring strategiske satsningsområder. Dette øger desværre risikoen for manglende finansieringsmuligheder til mindre satsningsområder eller mindre virksomheder. Der er ikke gennemført nogen form for systematisk evaluering af de forskellige erhvervsfremmeinitiativer, der kan sandsynliggøre, at større satsninger virker bedre, i relation til at sikre regional vækst og beskæftigelse (se afsnit 5.3)

Et andet problem ved det nuværende erhvervsfremmesystem er, at systemet ofte opererer med kampagner eller programmer. Dvs., at der er i en periode er fokus på bestemte virksomhedstyper eller problemstillinger, hvorimod der i en senere periode kan være andre perspektiver. Dette medfører en risiko for, at erhvervsrådgivere er mere fokuseret på disse overordnede programmer end på de enkelte virksomheder ofte meget forskelligartede udviklingsbehov.

Der er en tendens til at den offentlige erhvervsfremme i mange tilfælde er rettet mod fællesinitiativer, herunder fælles information og kompetenceudvikling. Til sådanne initiativer er der en relativ høj offentlig medfinansiering, hvorimod de mere virksomhedsspecifikke udviklingsbehov i højere grad bliver henvist til, at fungere på kommercielle vilkår. En tilpasning af erhvervsfremmepolitikken med større vægt på og støtte til de virksomhedsspecifikke projekter, vil være i de mindre (yderområde)virksomheders' interesse.

6.3 ØGET VÆGT PÅ SYSTEMATISK EVALUERING AF INDSATSEN

Som led i de mange regionaludviklingsprogrammer, der igennem tiden har været i funktion, er der samtidig udarbejdet et stort antal evalueringsrapporter. Som hovedregel er de dog udarbejdet på programniveau, og effektmålene bygger ofte på et relativt generelt niveau og på skøn – "Hvor mange virksomheder har der været en eller anden form for kontakt med?" "Hvor mange arbejdspladser er der skabt?", "Hvor mange innovationer er der gennemført?" etc..

Frem for at se på projektmagernes egne mål med deres projekter, kan man vælge at vurdere et projekts succes ud fra i hvilken udstrækning projektets resultater bidrager til det overordnede formål med den danske erhvervsfremmeindsats, som er "at styrke udvikling i dansk erhvervsliv gennem fremme af konkurrenceevne og globalisering, herunder at fremme den regionale erhvervsudvikling og beskæftigelse" (Økonomi- og Erhvervsministeriet, 2005). Pro-

⁵ Se mere på www.attraktivevirksomheder.dk (Erhverv, Viden, Vækst)

blemet er, at det kan være yderst vanskeligt, at opgøre denne effekt, dels fordi der kan gå en lang periode før den afledte effekt af indsatsen viser sig, og dels fordi det i det hele taget kan være vanskeligt at adskille effekten af erhvervsfremmeindsatsen fra alle mulige andre personlige, regionale, nationale eller globale påvirkninger.

En mere dybgående evaluering kunne overvejes, i det man tog udgangspunkt i enkelte cases, set i dens kontekst. Dette er selvfølgelig meget tids- og ressourcekrævende, men mere lærerigt og tager udgangspunkt i, hvor væksten i den sidste ende skal ske. Gode cases inkl. en forklaring af konteksten kan findes i Vedsmænd og Petersen (2009).

6.4

MERE KOORDINERING OG GENNEMSKUELIGHED VS. MINDRE KOORDINERING OG FLEKSIBILITET AF ERHVERVSFREMMEINDSATSEN

Offentlig erhvervsfremme med fokus på yderområderne, er i dag delt op i en række forskellige aktører og programmer (Erhvervs- og byggestyrelse, Indenrigs- og sundhedsministeriet, Fødevareministeriet (FødevareErhverv), Lokale aktionsgrupper, Regionerne, de regionale vækstfora og kommunerne, jf. Figur 4). For både virksomheder og erhvervsfremmeaktører er det vanskeligt at bevare overblikket, og indsatsen kan ved første øjekast virke unødigt fragmenteret. På den anden side giver den opdeltede struktur mulighed og plads til forskellige typer af projektet og virksomheder.

Det institutionelle set-up for den danske erhvervsfremmepolitik er, at den regionale politik skal udformes i et samspil mellem ministerierne, de regionale vækstfora, regioner og kommuner og en række offentlige eller private projektmagere. Denne tilgangsvinkel skulle i teorien betyde rigtig gode muligheder for regionalt og lokalt tilpassede løsninger.

Når man ser på de regionale erhvervsfremmestrategier er de imidlertid påfaldende ens. Alle satser (selvfølgelig) på de officielle vækstdrivere (iværksætteri, innovation, menneskelige ressourcer/videnoverførsel, anvendelse af ny teknologi), og policy instrumenterne indeholder alle steder information og viden, som et centralt incitament for forandring. Her udover indgår klyngeindsatser og virksomhedsnetværk i de forskellige regionale strategier. Når det hele er blevet så ens, skyldes det bl.a., at både Erhvervs- og Byggestyrelsen (via partnerskabsaftalerne med de enkelte regioner) og EU (via strukturfondsprogrammerne) meget stramt udstikker rammerne for den regionale/lokale erhvervsfremmeindsats. En del regionale aktører (især fra erhvervssiden) har da også med mellemrum givet udtryk for frustration over, at skulle udarbejde erhvervsudviklingsstrategier, hvor frihedsgraderne i realiteten har været så ringe.

Især i yderområderne er der mange produktions- og håndværksvirksomheder, hvor innovation og udvikling ikke så meget drejer sig

om, at få adgang til forskningsbaseret viden, men hvor udvikling mere drejer sig om tilpasning af eksisterende teknologier, produktionsprocesser og markedsføring. Disse virksomheder er typisk mindre og lederne ofte med en erhvervsfaglig uddannelsesbaggrund. En del af disse virksomhedsledere har haft svært ved at se deres rolle i relation til den offentlige erhvervsfremmeindsats med dens store vægt på innovation.

6.5

VÆKST PÅ TVÆRS AF SEKTORGRÆNSER: INTEGRATION MED LANDBRUGSRÅDGIVNINGEN

Alle regioner med undtagelse af Hovedstadsregionen, har en væsentlig del af deres område dækket med landbrugsjord, og specielt for yderområderne udgør landbrugsproduktion stadig et betydende erhverv. Ja, i relation til den gældende planlovgivning er landbrug (eller rettere jordbrug) den eneste erhvervsaktivitet, der erhvervsmæssigt kan nybygge eller ombygge i landdistrikterne. Og alligevel er det eksisterende erhvervsfremmesystem fuldkommen afskåret fra jordbrugssektoren. Det har historiske årsager. Men alligevel. Det virker anakronistisk. Specielt i relation til de jordbrugsbedrifter, der søger udvikling via differentiering frem for specialisering. Bedrifter, der forarbejder landbrugets råstoffer mælk, byg, æbler, kirsebær m.v. til ost, øl, most og kirsebærvin m.v. og som samtidig sælger rundvisninger til oplevelsessultne storbymennesker og udenlandske turister, der handler i gårdbutikken. Disse virksomheder serviceres kun i begrænset omfang via det landbrugsfaglige system og havner således i relation til erhvervsfremmesystemet mellem to stole.

Det landbrugsfaglige rådgivningssystem har adskillige hundrede år på bagen og fremstår derfor som et meget modent system (rationelt, effektivt og – vil nogle onde tunger sikkert påstå – gammeldags). Igennem de seneste årtier er hovedparten af statsstøtten til dette system afviklet, og systemet fungerer derfor på mere kommercielle vilkår end det egentlige erhvervsfremmesystem. 3500 medarbejder fordelt på 32 rådgivningscentre, mange af dem placeret i landets yderområder, og langt de fleste steder er der intet, eller kun et meget begrænset samarbejde med det offentlige rådgivningssystem. Det må kunne gøres bedre, for nutidens landbrugsvirksomheder har selvfølgelig brug for faglig rådgivning af svinekonsulenter, men når en frugtavlere ønsker at forarbejde sine produkter selv, frem for at sælge dem til lave markedspriser til grossisterne, så overskrider han eller hun grænsen fra at være landbrug til at være producent/ industri, og videre til at være detailhandel, der sælger mosten til besøgende, der oplever produktionen og betaler for oplevelsen samtidig med, at den lille café sørger for most, kaffe og gammeldags æblekage til gæsterne. Fremtidens cleantech-virksomheder har brug for adgang til store arealer til produktion af biomasse, placering af vindmøller samt forsøgsanlæg til f.eks. forskellige former for alger m.v.. Her bør planlægningen tage højde for nye behov, ligesom det er sket med udlægning af arealer til vindmøller.

Det er måske på tide, at stille krav til erhvervsfremmeaktører, der kører på alle niveauer national, regional og lokal og på forskellige fagområder (landbrug/ industri) om at vidensdele og lære eller erkende, hvad kollegaen kan/ ikke kan. Dette er forudsætningen for et effektivt erhvervsfremmesystem, der ikke fremmer sig selv men så mange virksomheder som muligt, med de rette kompetencer.

Idéen er en erhvervsfremmeværdikæde, hvor den enkelte aktør ikke kun sender en virksomhedsleder videre til en anden aktør, men tager ham i hånden for at finde én der kan hjælpe videre. For erhvervsfremmeindsatsen skal være en proces, som muligvis indeholder enkelte evaluerbare projektbyggesten, men også tilbyder at holde virksomhederne mere eller mindre løbende i et hamsterhjul, således at de fortsætter deres udvikling.

6.6

ØGET VÆGT PÅ FINANSIELLE VIRKEMIDLER

De finansielle virkemidler, der har at gøre med skatte- eller afgiftsnedsættelser kommer som særordninger målrettet landets yderområder⁶. I mange egne af Europa benyttes finansielle virkemidler, som en måde til at understøtte erhvervsudviklingen i yderområderne. Støtteordningerne kan både være målrettet virksomheder og personer, der er bosat i området.

Ulempen med disse virkemidler er, at der er tale om ganske upræcise instrumenter. Der er således ikke tale om en målrettet indsats for, at forbedre virksomhedernes konkurrenceevne gennem målrettet satsning på eksempelvis innovation, vidensspredning eller anvendelse af ny teknologi. I de lande, hvor instrumenterne anvendes er der udelukkende tale om kompensation til virksomhederne for nogle formodede ulemper ved, at være lokaliseret i et yderområde.

Ser man på Norge er landet kendt for sin stærke tradition for, at sikre udvikling i landets yderområder. Her har regeringen bl.a. indført en geografisk differentieret arbejdsgiverafgift samt givet en række fordele til personer bosat i yderområderne. I Irland har man udviklet et arbejdsløshedsprogram der muliggør, at deltidsbeskæftigede eller arbejdsløse bønder og fiskere får bistand, mod at de arbejder 19,5 timer pr. uge på almenyttige projekter. På denne måde sikres såvel økonomisk som social integration i samfundet, samtidig med at udviklingen i yderområderne styrkes (Hausenberg, 2010), eller blot fastholdes på gårdsdagens struktur og befolkningens lokalisering.

I Danmark har beskæftigede, der er bosat i de danske udkantskommuner, forhøjet befordringsfradrag, men virksomhederne⁷ i yderområderne modtager ingen ekstra støtte grundet deres geografiske placering.

Den seneste udvikling har vist, at helt andre typer af finansielle virkemidler kan blive nødvendige, idet der er eksempler på at

virksomheder, der ønsker at bygge i yderområder ikke kan få realkreditlån, fordi det er vanskeligt at sælge tomme erhvervsbygninger i yderområder, hvis en virksomhed går fallit. Dette presser virksomhederne til at lokalisere sig mere centralt.

6.7

DE FYSISKE RAMMEVILKÅR

Som tidligere nævnt påvirkes erhvervsvilkårene af en række rammevilkår, der ikke direkte kan relateres til erhvervsfremmepolitikken. For yderområderne er det især den fysiske planlægning, i form af kommunernes forvaltning af Planloven, der udstikker rammerne for erhvervsvirksomhed. Det fremherskende princip inden for fysisk planlægning er, at forbeholde byggeri i det åbne land til de erhverv, der naturligt hører til i området, hvilket vil sige hovedsagligt landbrug, skovbrug og råstofgravning. Alle andre erhverv henvises til erhvervsområder i tilknytning til byerne. I forhold til mange andre lande i Europa, hvor bygninger og anlæg af forskellig slags på en særdeles usystematisk måde ligger spredt i landskabet, skal vi i det store hele nok være meget godt tilfreds med den overordnede fysiske planlægning, der forhindrer dette. På den anden side set, så har strukturudviklingen i landbruget overflødiggjort et betragteligt antal landbrugsbygninger, og selvom Planloven åbner op for at disse bygninger kan benyttes til andet erhverv, så kan det blive en ulempe, at virksomhederne afskæres fra at udvide, hvis der senere skulle opstå mulighed herfor. Alene denne begrænsning er tilstrækkelig til at afskrække en række virksomheder fra at etablere sig i land-distrikterne. Den teknologiske udvikling inden for landbruget er måske efterhånden så fremskredet, at eksempelvis kyllinge- og svineproduktion kan placeres i fleretages industrianlæg i dertil indrettede landbrugsindustriområder, hvorimod man kan forestille sig konsulenthuse o.l. på naturskønne steder i det åbne land. Her skal nok fares med lempelse, så vi ikke ødelægger alle vores bestræbelser på at beskytte særlige dele af landdistrikter mod unødigt byggeri, der tilmed kan nødvendiggøre dyr infrastruktur. I forbindelse med at forskellige former for serviceerhverv får stigende betydning for den økonomiske vækst og beskæftigelse, kan det også forekomme en smule uhensigtsmæssigt, at de for enhver pris skal lokaliseres i byerne mens landbruget samtidig kan få lov at etablere det ene industrilignende staldanlæg ved siden af det anden. Det overordnede sigte med Planloven er selvfølgelig agtværdig og vigtig, men administrationen af lovgivningen er med til at besværliggøre virksomhedsetablering i yderområderne. Hvad er vigtigst, at friholde det åbne land for mere byggeri eller give udkantsområderne en særlig Planstruktur?

I regeringens udspil Danmark i balance i en global verden (Regeringen, 2010) fremhæves det, at regeringen er bevidst om disse planmæssige udfordringer og foreslår at øge friheden i yderområderne ved at differentiere planloven i 29 kommuner. Så er det blot spændende at se, hvad det bliver til i praksis og om der er tale om om deregulering af den statslige styre af arealanvendelsen eller om det er mindre lempelse til gavn for turisthvervet og andre lokale erhverv i yderområder, og om det er på bekostning af de landskabsmæssige kvaliteter, som er turistbærende for en dels vedkommende.

⁶ Men ellers er man i øvrigt ikke tilbageholdende med at benytte afgiftsnedsættelser og skatteudsættelser i den danske erhvervsfremmepolitik. Således skønnedes erhvervslivet i 2009 at have modtaget ca. 12,3 mia. kr. i erhvervsfremme via skattelettelser, hvor erhvervsfremme i form af direkte tilskud modsætningsvis beløb sig til ca. 7,7 mia. kr. (Folketinget, 2009)

⁷ Her til skal retfærdigvis siges, at det danske landbrug årligt modtager et enormt beløb i landbrugsstøtte fra EU.

Ser man på de fysiske rammer er det dog ikke blot den fysiske placering af arbejdspladser, der er vigtigt. Der skal også være gode børneinstitutioner og skoler, spændende rekreative muligheder, kulturelle tilbud og fritidsaktiviteter, der gør det attraktivt for unge, veluddannede borgere at bosætte sig i områderne samtidig med at der stilles krav til veludbygget infrastruktur, sundhedsvæsen, indkøbsmuligheder etc. Uden velkvalificeret arbejdskraft er vækstpotentiallet lig nul. Den regionale erhvervsfremmeindsats skal således tænkes tværfagligt, og skal i høj grad spille sammen med den øvrige indsats i regionerne.

6.8 LANDBRUGETS SUCCES GIVER ARBEJDSKRAFT TIL BYERHVERVENE

Fra 1948 til år 2000 har landbruget en produktionsudvikling med en faktor 23 gange, således at en enkelt ansat i landbrug mv. producerer 23 gange mere end i 1948 (se tabel 2). For de sekundære erhverv som industri og håndværk er der kun tale om en femdobling, mens de private tjenester med en tredobling ligger lavere i produktivtets-udvikling. Denne udvikling genkendes ved, at der trods en større landbrugs-produktion i dag end for 50 år siden, så er antallet af beskæftigede langt mindre. Samtidig er antallet af brug mindsket fra 210.000 til 54.000, hvoraf kun 18.000 er over 50 ha (+ 3000 økologiske bedrifter). Selv de 11.000 bedrifter på 20-30 ha er for lidt til fuldtidsbeskæftigelse som traditionelle landbrug, da driftsoverskuddet kun er 152.000 kr. før skat. Antal ejere og beskæftigede på brug man indkomstmæssigt kan

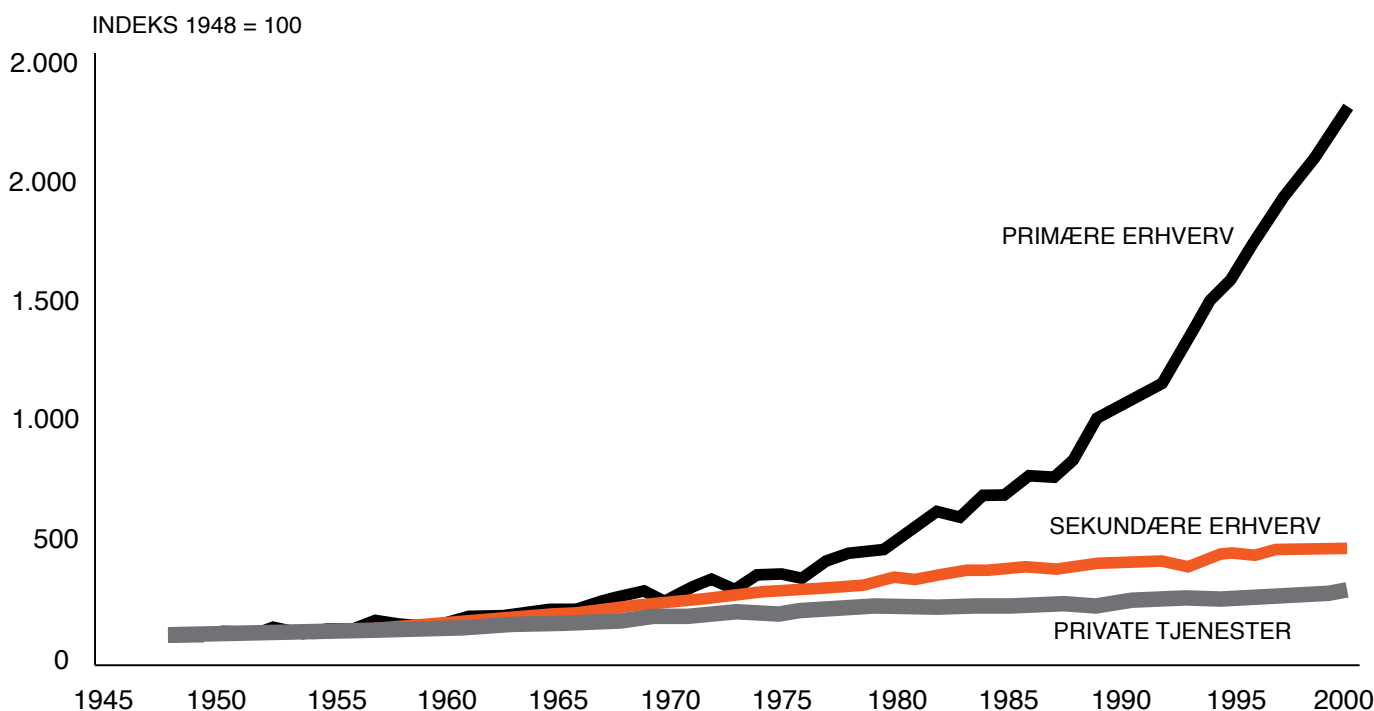
leve af, på et niveau over arbejdsløshedsunderstøttelse, er derfor kun 30.000, som kan siges reelt at leve af landbrug. Imens er den øvrige del af landbrug supplerende indkomst, ældre landmænd, eller hobbylandbrug, som en livsstilskvalitet.

Dette resulterer i at hver enkelt landmand i dag driver arealer, der i 1948 var grundlag for 4-7 landbrugere. Konsekvensen er en stor bygnings- og boligmasse, der har mistet tilknytningen til landbruget.

Dertil kommer, at mange af de landbrugsunderstøttende erhverv har haft tendens til at samle sig i byerne ligesom detailhandlen. Set i dette lys, er det ganske overraskende, at der fortsat bor så mange i de danske landdistrikter. Der bor i dag 730.000 i landdistrikterne, hvilket kun er en halvering siden 1948. Man kan således konkludere, at mange har tilvalgt landdistrikterne som boform, bl.a. kombineret med bilens muligheder for pendling.

Danmarks arealmæssige størrelse og relativ høje befolkningstæthed, muliggør omfattende pendling fra landdistrikterne til byerne. Et udtryk for urbanisering af landdistrikterne. Kun få områder har generel fraflytning. Men for Lolland/Falster/Møn gælder det dog, at befolkningstallet er faldet med 15.000 personer, svarende til 25 pct. fra 1970-2009, opgjort som landsogne (Illeris, 2010.) Mens det andet store tab er i Nordvestjyllands landsogne på også 15.000 personer, men her udgør faldet kun 5 pct. fraflytning i samme periode.

Pendlingafstande til større byer synes at være en afgørende faktor for om der sker en befolkningsafvandring så der bliver tomme



Tabel 2: Produktivtetsudviklingen i hovederhvervsgrupper 1948-2000.
Kilde: Danmarks statistik, 50- års oversigt 2001.

huse, eller om landdistrikters boliger overgår til at være boliger for folk, der driver byerhverv. I alle yderområder og landdistrikter overgår en del boliger til ressourcetsvage personer på overførelsesindkomster, fordi boligerne er billige.

6.9

FLEKSIBILITET PÅ ARBEJDSMARKEDET

Det danske arbejdsmarkedet er karakteriseret ved en høj grad af mobilitet og fleksibilitet, og jobskifte indenfor og mellem virksomheder sker hyppigt. Mobilitet på arbejdsmarkedet hænger i høj grad sammen med den danske velfærdsmodel, hvor velfærds-samfundets sikkerhedsnet er med til at øge mulighederne for jobskifte – den såkaldte flexicurity model. Det danske velfærdssystem gør det således let at skifte job, hvorimod det danske boligmarked, med en stor andel ejerboliger⁸, kan gøre det vanskeligt at skifte bolig, ligesom det faktum at to medlemmer af husstanden skal have arbejde.

Ifølge Holt Larsen (2006) er der 5 forskellige hovedtyper af fleksibilitet:

- *Funktionel fleksibilitet* handler om, at medarbejdere skal kunne varetage kvalitativt forskellige arbejdsopgaver;
- *Tidsmæssig fleksibilitet* omhandler muligheden for at variere arbejdstid og arbejds længde;
- *Geografisk fleksibilitet* betyder, at arbejdet kan varetages på forskellige lokaliseringer alt efter behov;
- *Numerisk fleksibilitet* er arbejdsgiveres fleksibilitet til at ændre på antallet af medarbejdere;
- *Finansiel fleksibilitet* er arbejdsgiveres mulighed for at variere lønniveauet individuelt.

Når det danske erhvervsliv i landets yderområder skal fintunes, er det centralt at rette fokus på, hvordan disse typer af fleksibilitet kan bruges til at fremme udviklingen. I regeringens udspil Danmark i balance i en global verden (Regeringen, 2010) fremgår det bl.a., at adgangen til hurtigt bredbånd skal styrkes i hele landet. En veludbygget it-infrastruktur øger bl.a. mulighederne for at arbejde hjemme, og kan således ses som en styrkelse af den geografiske og tidsmæssige fleksibilitet, der kan være med til at sikre, at arbejdet kan udføres over længere geografiske afstande og således i mindre grad er stedsbundet til den fysiske arbejdsplads.

Muligheden for at arbejde hjemme har danskerne i stigende grad taget til sig, og antallet af beskæftigede, der regelmæssigt benytter sig af at arbejde hjemme fra, er stigende. Tabel 3 viser, hvordan antallet af beskæftigede der 'regelmæssigt' eller 'af og til' arbejder fra en hjemmearbejdsplads, er steget støt.

Det er ikke kun antallet af hjemmearbejdsdage eller aftener der øges, ligeså gør pendlingsafstandene. Blandt de beskæftigede er pendlingsafstanden således i gennemsnittet øget med godt 45 % indenfor de sidste 27 år. Denne udvikling kan tilskrives flere forskellige faktorer, som eks. stigende økonomisk velstand, et veludbygget vejnet til privatbilisme og en forbedring af den kollektive trafik, hvilket gør det muligt at transportere sig over længere afstande hurtigere (Windelin, 2007). Muligheden for at arbejde hjemmefra i nogle af ugens dage øger også accepten af lange pendlingsafstande de øvrige dage. Blandt de beskæftigede ses der således en accept af, at den geografiske afstand mellem bolig og arbejdsplads øges. Der er 24 % af de beskæftigede, der pendler 20 km eller mere hver vej og 7 % af de beskæftigede pendler mere end 50 km hver vej. Den tidsmæssige smertegrænse for en pendler vurderes at ligge på halvdelen time hver vej.

Pendling har tidligere hovedsagligt været udbredt omkring de store byer som København, Aarhus og Odense, hvor en stor del af arbejdskraften er bosat i forstadskommunerne og pendler til arbejde i bykommunerne. Dette skyldes bl.a. høje boligpriser i storbyområ-

BESKÆFTIGEDE MED HJEMMEARBEJDSPLADS EFTER HYPPIGHED OG ÅR

ÅR	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
JA REGELMÆSSIGT	126.000	109.000	104.000	116.000	122.000	129.000	112.000	305.000
JA, AF OG TIL	437.000	452.000	458.000	485.000	546.000	524.000	604.000	443.000
I ALT	563.000	561.000	562.000	601.000	668.000	653.000	716.000	748.000

Tabel 3: Udviklingen i antal beskæftigede med hjemmearbejdsplads efter hyppighed (2000 - 2007)

Kilde: Udarbejdet på baggrund af data fra Danmarks Statistik, 2008.⁹

⁸ Godt halvdelen af de danske boliger i 2008 er ejerboliger (i alt 1.301.902), mens under halvdelen er lejeboliger (i alt 1.193.589) (Danmarks Statistik, 2008).

⁹ Grænseudregningen mellem regelmæssige og af og til er ændret i 2007, men det berører ikke totalerne.

der, som gør det økonomisk nødvendigt for mange at bosætte sig i forstandskommunerne, hvor boligpriserne generelt er lavere. Denne pendlingstendens ser dog i stigende grad ud til at suppleres med pendling mellem andre bykommuner og landkommuner, hvilket bevirker, at pendlingsmønstrene i dag er mere komplekse end tidligere (Windelin, 2007). De nye pendlingstendenser stiller krav til, at infrastrukturen er udbygget, således at det tidsmæssigt er overkommeligt, også i børnefamilier, at pendle. Disse nye tendenser er vigtige at have i baghovedet, når fremtidens erhvervsfremme strategier laves, da fleksibiliteten således direkte såvel som indirekte spiller ind på udviklings-mulighederne i yderområderne.

For at styrke erhvervslivet i landets yderområder er det desuden vigtigt at øge den *funktionelle fleksibilitet*, dvs. at sikre at uddannelsesniveaet højnes, så befolkningen i større omfang kan varetage kvalitativt forskellige arbejdsopgaver. En øget styrkelse af grænse-regionerne i Sønderjylland samt ved Lolland-Falster, vil på mange måder kunne fremme den regionale udvikling, som det ses ved Øresundsregion. Med etableringen af Femern Bælt stilles der nye krav til, at kunne samarbejde med kollegaer på tværs af bæltet, samt til i stigende grad at kunne handle med tyske kunder. For at yderområderne skal kunne drage fordel af den nye forbindelse, er det nødvendigt med øget funktionel fleksibilitet, der sikrer at den lokale arbejdskraft er omstillingsparat og klar til at håndtere de nye udfordringer og muligheder, som etablering af forbindelsen medfører. Øgede sprogkunderskaber er i særdeleshed vigtigt for at styrke mulighederne for, at agere på den internationale arena. Men først og fremmest skal flere uddannes ud over grundskoleniveau.

De 5 former for fleksibilitet er som det ses i forskellig grad vigtige for at yderområder kan fungere som attraktive bolig- og erhvervsområder.



LITTERATURLISTE

Andersen, Poul Houman, Anne Bøllingtoft og Poul Rind Christensen (2006): Erhvervsklynger under pres. Globaliseringens indflydelse på dynamikken i udvalgte danske erhvervsklynger. Rapport udarbejdet for Landsplankontoret, Miljøministeriet.

Bifrost (2008): Evaluering – Innovation Østjylland.

Copenhagen Economics og Inside Consulting (2004): Regionernes konkurrenceevne. Rapport udarbejdet for Indenrigs- og Sundhedsministeriet.

Dahlström, Margareta, Andrea Aldea-Partanen, Katarina Fellman, Sigrid Hedin, Nino Javkhishvili Larsen, Hjalti Johannesson, Jesper Manniche, Grethe Mattland Olsen og Tage Petersen (2006): How to Make a lining in Insular Areas – Six Nordic Cases. Nordregion Report 2006:1.

Damvad (2008): Vækstreddegørelse for Væksthus Midtjyllands aktiviteter 1. januar 2007 – 30. juni 2008.

Danmarks Statistik (2001): 50-års oversigten.

Danmarks Statistik (2008). Disponibel personindkomst efter kommune i 2008. 18.10.2010 <http://explorer.dst.dk/bagtagellene/indkomster2008/index.html>

Danske Regioner (2008): Regionale vækstfora – investeringer i fremtiden.

Danske Regioner (2009): Regionale fødevareinvesteringer. De regionale vækstfora investeringer på fødevareområdet i 2007 og 2008.

Danske Regioner (2010): Vækst i hele Danmark - yderområdernes udfordringer og muligheder.

Direktoratet for Fødevareerhverv (2001): Rapport om konferencen Udvikling i landdistrikterne.

Erhvervs- og Byggestyrelsen (2008A) Regionale fakta om yderområder <http://www.ebst.dk/yderomraader>.

Erhvervs- og Byggestyrelsen (2008B): Vækst via oplevelser – en analyse af Danmark i oplevelsesøkonomien.

Erhvervs- og Byggestyrelsen (2009): Evaluering af Væksthuse og dertil knyttede initiativer. Udarbejdet af Pluss Leadership A/S.

Erhverv, Viden, Vækst (2010): www.attraktivetvirksohmheder.dk

Folketinget, Erhvervsudvalget (2009): Redegørelse om erhvervsstøtte i 2009. <http://www.ft.dk/samling/20081/almde/ERU/Bilag/152/648230.PDF>.

Groth, N.B. og S. Smidt-Jensen (2005): "Erhvervsklynger i den fysiske planlægning. Tre eksempelstudier Randers – Herning – Nakskov". By og Landplanserien, nr. 24, 2005. Institut for Skov og Landskab, KVL.

Halkier, Henrik og M. Danson (1997): Regional development agencies in europe: A survey of key characteristics and trends. European Urban and Regional Studies, 4(3), 243-256.

Halkier, Henrik (2008): Fra egnsudvikling til Regional Erhvervsfremme – 50 års vedholdende omstillingsparathed. Erhvervs- og byggestyrelsen. Vidensbank (netpublikation).

Hanell, Tomas, Hallgeir Aalbue og Jörg Neubauer (2002): Regional Development in the Nordic Countries 2001. Nordregion Report 2002:2.

Hausenberg (2010): International inspiration til danske yderområder. Trods dårlige odds. Rapport udgivet af Realдания som led i projektet Mulighedernes Land.

Hedetoft, Anders (2008): Organisering af landdistriktsindsatsen efter kommunalreformen. Rapport fra Center for Regional- og Turismeforskning.

Haar, Jens Henrik og Martin Eggert Hansen (2005) Programindsats og effektmålinger i den regionale erhvervsudvikling. Debatoplæg. Teknologisk Institut.

Haar, Jens Henrik, Tine Andersen, Anders Hedetoft, Henrik N. Plester, Søren T. Jacobsen (2006): Vækst på Bornholm – barrierer og potentialer. Rapport til det midlertidige Vækstforum. Teknologisk Institut og Center for Regional- og Turismeforskning .

Holt Larsen, H. (2006) Licence to work. 1. udgave, 2. opdaterede oplag. Forlaget Valmuen, Holte.

Illeris, Sven (2010) Regional Udvikling – Regionalplanlægning og regionalpolitik i Danmark og Europa.

Indenrigs- og Sundhedsministeriet, 2001: "Evaluerings af kommuners og amters landdistriktspolitik" Maj 2001.

Indenrigs- og Socialministeriet (2009) Regionalpolitisk redegørelse 2009 – analyser og baggrund. Indenrigs- og Socialministeriet, København.

Indenrigsministeriet (2004) Regionernes konkurrenceevne. København.

Innovationsrådet (2006) Vejen til et innovativt Danmark. 11 konkrete forslag.

Iris Group (2008): God praksis i organisering af regional erhvervsudvikling – Inspiration fra tre udenlandske regioner. Rapport udarbejdet for Erhvervs- og Byggestyrelsen og RegLab.

Johansen, Pia H. og Karsten Eskildsen (2008): 68 landsbyer i yderområder med befolkningstilvækst i perioden 1997 – 2007. En undersøgelse af faktorer, der kan forklare positiv befolkningsudvikling i yderområdernes landsbyer. Institut for Forskning og Udvikling i Landdistrikter samt By- og Landskabsstyrelsen.

Just, Flemming (2009): Vækst i yderområder. Erhvervs- og Byggestyrelsen. Vidensbank (netpublikation).

Kommunernes Landsforening (2005): "Hvad er en regional erhvervsudviklingsstrategi"?

Kommunernes Landsforening (2007): "Regional vækst og udvikling – et fælles ansvar. Samarbejde om vækstfora, væksthuse og regionale udviklingsplaner". Udgivet i samarbejde med Danske Regioner.

Kommunernes Landsforening (2008): Kommunerne og erhvervspolitikken efter reformen.

OECD (2003): The Policy Agenda for Growth.

OECD (2006): The New Rural Paradigme. Policies and Governance.

Politiken/ Anders Høeg Lammers (2010) Riv de døende landsbyer

ned. Artikel på politiken.dk (13.09.2010: <http://politiken.dk/debat/1056665/riv-de-doeende-landsbyer-ned?service=print>).

Regeringen (2010a): Danmark 2020 Viden -Vækst – Velstand – Velfærd.

Regeringen (2010b): Danmark i balance i en global verden.

RegLab (2006): Traditionelle erhverv i videnøkonomien. Guide til forandringer der skaber vækst. Fokusanalyse nr. 1.

RegLab (2007): Fremtidens erhvervsservice og iværksætterpolitik – en guide til flere vækstvirksomheder. Fokusanalyse nr. 4.

REG LAB (2009): Ny inspiration og læringspunkter til erhvervsudvikling – i yderområder og landdistrikter. RegLab sammenfattende hæfte.

REG LAB (2009): Erhvervsudvikling der virker – i yderområder og landdistrikter. Strategisk kortlægning og spørgeskemaundersøgelse. RegLab Delrapport 1.

REG LAB (2009): Erhvervsudvikling der virker – i yderområder og landdistrikter. Danske og Internationale cases. RegLab Delrapport 2.

REG LAB (2010): Erhvervsskoler som partnere for innovation og virksomhedsudvikling.

REG LAB (2010): Vækstens anatomi – Vækst og velstandsudvikling i mellemstore byer.

Rigsrevisionen (2008): Beretning til Statsrevisorerne om effekten af erhvervsfremmeindsatsen på innovations- og iværksætterområdet.

Schumpeter, Joseph (1934): The Theory of Economic Development, Harvard, Oxford University Press).

Teknologiske Institut (2007): Fra "god praksis" til "næsten praksis". Vejledning og rådgivning af iværksættere og virksomheder med vækstambitioner. Erfaringer fra erhvervsservicesystemet.

Tillväxtverket (2010): Tillväxtfakta – Så växer Sverige och dess regioner.

Thuesen, Annette og Arne B. Thomsen (2008): "LAG'ernes bidrag til vitalisering af lokalsamfundene set i lyset af kommunalreformen" Rapport nr. 5 fra Institut for Forskning og Udvikling i Landdistrikterne, Syddansk Universitet.

Thuesen, Annette og Jens F.L. Sørensen (2008): Lokale aktionsgrupper i landdistrikter og fiskeriområder 2008. Sammensætning, aktiviteter og samarbejde i opstartsperioden. IFUL rapport nr. 9, Syddansk Universitet.

Vedsmand, Tomas og Petersen, Tage (2009). Succesfuld innovation i landdistrikterne. GEMBA Innovation og Center for Regional- og Turismeforskning.

Velfærdsministeriet (2009): Landdistriktsredegørelsen 2009. Regeringens redegørelse til Folketinget.

Vinther Clausen, Tine: OpenDoor – til vækst. Projekt, der undersøger om erhvervsfremmeindsatsen i Region Sjælland. www.1opendoor.dk

Væksthus Midtjylland (2010): www.klyngemidt.dk

Wiegand, Bjarke (2007): Politisk spil hæmmer regional erhvervsudvikling. Artikel. MandagMorgen, 2007/27.

Windelin, Martin og Henrik Christoffersen (2007): Vurdering af den regionale konkurrenceevne-model. Notat fra Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.

Økonomi- og Erhvervsministeriet (2005): Lov om erhvervsfremme, Lov nr. 602 af 24. juni 2005.

Økonomi- og Erhvervsministeriet (2008): Samlet oversigt over tillæg til de regionale partnerskabsaftaler om vækst og erhvervsudvikling.



APPENDIX

10 DEBATPUNKTER OM ERHVERVSUDVIKLING I YDEROMRÅDER

- 1 DANMARK ER RELATIVT GODT BALANCERET.
- 2 UDKANT FINDES IKKE I DANMARK.
- 3 ER ERHVERVSFREMME SYSTEMET TIL FOR SYSTEMET ELLER FOR ERHVERVSLIVET?
- 4 SUBOPTIMERING I ERHVERVSFREMME SYSTEMET
- 5 STORT ELLER SMÅT?
- 6 LANDDISTRIKTER OG YDEROMRÅDER RUMMER ERHVERVSMÆSSIGE SUCCESER.
- 7 SKADELIGT NEGATIV ITALESÆTTELSE.
- 8 OVERDREVENT FOKUS PÅ AT MÅLE OG VEJE DRÆNER INITIATIVLYST.
- 9 YDEROMRÅDER HAR PLADS.
- 10 MEN ER DER ALLIGEVEL NOGET GALT I YDEROMRÅDERNE?

CASES FRA REG LAB**DELRAPPORT 2:**

ERHVERVSUDVIKLING DER VIRKER

Læsø Kur og Helse
Naturturisme I/S
GourmetBornholm
Åben innovation i Lem-området
Onsevig Klimapark
Thisted
Økoladen -succesfuld iværksætteri
Geocenter MønsKlint
Videbæk -attraktiv erhvervsområde
Stevns i Vækstgear - lokal selvforståelse
Det maritime miljø i Møre
Turismeudvikling i Nordfinland
Samarbejde Forskning - Erhverv Sydengland

CASES FRA CRT/ GEMBA:

SUCCESFULD INNOVATION I

LANDDISTRIKTERNE

Urteteket
Dahl Engineering
Svaneke Bryghus
Tuco Yacht Værft
PE Reskaber
Vilsgaard Advokater
Aurion
Biokube
Gjøl Vakuum Anlæg

INTERNATIONALE CASES**FRA BOGEN:**

TRODS DÅRLIGE ODDS (HAUSENBERG)

7stanes, Skotland
The Eden Projekt, England
Hälsingegårdar, Sverige
Baumkronenweg, Østtyskland
Annenwalde, Østtyskland
Old Crown Pub, England
Wulkow, Østtyskland
Hamningberg, Nordnorge
Trisurf, Irland
Spring Fling, Skotland
Skotske Temabyer
Urlaub im Gutsdorf, Østtyskland
Portugal Rural
Ludlow, England
Tranquility Map, England
Countryside Exchange, Holland
Högbonden, Sverige
Fabrikken Furillen, Sverige

Desuden trækkes på erfaringer og observationer fra projekt Open-Door, hvor der blev foretaget en virksomhedsanalyse af 20 SMV'er i Region Sjælland, som har samarbejdet med en erhvervsfremme-aktør under forskellige offentligt støttede ordninger. Undersøgelsen er anonym, derfor må de enkelte cases ikke offentliggøres.

YDERLIGERE DEBAT

SAMLING AF SPØRGSMÅL, DER BLEV STILLET UNDERVEJSTIL YDERLIGERE DEBAT:

1. Hvor er det yderområderne har noget særligt at byde på?
2. Er erhvervsfremmesystemet et system, der fremmer erhvervet eller der fremmer sig selv?
3. Er konkurrencen mellem ministerierne sund eller usund for erhvervsfremmeindsatsen?
4. Hvad, hvis IKKE erhvervsfremmesystemet var der?
5. Er det et problem, at danskerne så vel som virksomhederne vælger at flytte til de større byer?
6. Skal der satses på, at vækstcentre kan fungere som lokomotiv for udviklingen i hele landet med håbet om, at de står så stærkt, at det smitter positivt af på resten af landet? Eller skal udviklingen sikres ved en mere decentral strategi, hvor der i højere grad fokuseres på en geografisk spredning af ressourcerne?
7. Hvad er et succesfuldt projekt i grunden?
8. Hvordan sikrer man at virksomheder overlever efter udløb af erhvervsfremmende aktiviteter?
9. Hvordan ser erhvervsfremmeindsatsen ud og virker den? Har den hjulpet?
10. Hvorledes ville udviklingen have tegnet sig for disse områder uden en sådan regionalpolitisk indsats?
11. Spørgsmålet er så, om der kan uddrages en fælles lære af disse eksempler, kan det lade sig gøre at kopiere de gode eksempler på erhvervsudvikling, der virker til andre yderområder med andre forudsætninger?
12. Hvilke konkrete virkemidler har de enkelte aktører?
13. Hvor vidt tager erhvervsfremmeindsatsen særlige hensyn til yderområders udfordringer?
14. Skal hver nystartet virksomhed have et "klippekort" med X-antal klip, som kan indløses i form af konsulent-hjælp fra erhvervsfremmeaktører? Og skal denne ordning også gælde for ældre virksomheder? Eller bør ordningen kun være rettet mod virksomheder i yderområderne?
15. Skal der etableres mere vedvarende netværk af samarbejdende erhvervsfremmeaktører?
16. Skal rådgivningen forankres i erhvervsrådene, i kommunerne eller i væksthuse?
17. Skal hver kommune have en virksomheds ambassadør under alle omstændigheder til at hjælpe med processer i kommunen og det offentlige regelsystem?
18. Vil en fast forankring betyde øget risiko for stilstand i at udvikle rådgivningsprocesserne?

19. Skal der være konkurrence for at udvikle erhvervsfremme aktørernes tilbud?
 20. Har satsningen på de såkaldte vækstdrivere (uddannelse, iværksætteri, innovation og øget anvendelse af IKT) i virkeligheden størst relevans for virksomheder i byområder, der har rigeligt af både fysiske og menneskelige ressourcer?
 21. Og er yderområderne i større udstrækning end byerne tvunget til at tage udgangspunkt i de forhåndenværende fysiske og menneskelige ressourcer, da det er disse ressourcer, der er den begrænsende faktor?
 22. Hvad er en regional klynge i grunden? Hvilke forbindelser og sammenhænge skal der være tale om, før man kan tale om regionale klynger?
 23. Evaluering kun på baggrund af hårde statistiske facts (arbejdspladser skabt/ øget omsætning) eller mere helhedsorienteret tilgang?
 24. Hvordan skal man vægte den regionalpolitiske indsats overfor yderområder når man samtidig omlægger retskredse/ politikredse, lægger kommuner sammen med en centraliseret administration, laver 5 statslige i sted for 13 amtslige miljøcentre, lukker skoler, centraliserer statslige lokalforvaltninger, nedlægger biblioteker, ændrer i regler om supplerende dagpenge – i det hele taget centraliserer infrastrukturen?
-

